

ORTAK AKIL TOPLANTILARI-TÜRKİYE EKONOMİSİ NEREYE GİDİYOR?

09.03.2022

ENİS TÜTÜNCÜ (Ortak Akıl Politika Geliştirme Derneği Yönetim Kurulu Başkanı)- Evet değerli arkadaşlar, değerli katılımcılar; hepinize iyi akşamlar. Ben Ortak Akıl Politika Geliştirme Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Enis Tütüncü. Toplantıya katılan siz değerli konuklara teşekkür ediyor, hepinizi sevgilerle, saygılarımla selamlıyoruz. Hoş geldiniz.

Değerli arkadaşlar; Biz Türkiye sevdalısı bir grup yurtsever, Durumdan vazife çıkarma anlayışı ile bir çatı altında toplandık; Ortak Akıl Politika Geliştirme Derneği çatısı. Bu çatı, Türkiye'deki sorunların çözümüne yardımcı olmak amacıyla kurulmuş ve bu amaç doğrultusunda yenilikçi düşünceler ve alternatif politikalar geliştiren insan odaklı bir düşünce, yani ting tang kuruluşudur. Biz kendimizi siyasetin ötesinde tamamen bağımsız ve bir anlamda öğrencisi olmayan bir üniversite konumunda tanımlamaktayız. Bu itibarla çalışmalarımızı Türkiye'nin ve dünyanın objektif gerçekleri ışığında tarafsız bir anlayışla yürütmekteyiz, ancak cumhuriyet devrimlerinden, Atatürk'ten ve tam demokrasiden yana kesinlikle tarafız.

Sorunlarımızın çözümüne yönelik çalışmalarda bir gerçekle karşılaştık; daha doğrusu yüzleştik. Türkiye'nin acilen iş aş ve demokrasi odaklı güçlü sosyal devleti anlayışına - ki biz kısaca buna demokratik yeni güçlü sosyal devlet anlayışı diyoruz- ihtiyacı olduğu gerçeği; bu gerçekle karşılaştık. Bu anlayışı projelendirdik. Projemiz, Türkiye'nin önde gelen 30'un üstündeki sorununu kapsamakta ve bunları 7 çalışma masasında konsolide etmektedir. Bu masaları yeni sosyal devletin üzerinde inşa edileceği ya da üzerinde yükseleceği temel taşları olarak görmekteyiz. Her masanın başında bir

arkadaşımız koordinatör başkan olarak sorumluluk üstlenmiştir. Bu proje Türkiye'ye özgüdür, yani dünyada başka bir örneği yoktur. Söz konusu proje hakkında sizi kısaca bilgilendireyim.

Birinci masamız; devletin, yani Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem ve Devletin Yeniden Yapılandırılması Masası. Görülüyor herhalde değil mi? Görülüyor değil mi? Masa Başkanı Sayın Özgün Şimşek avukat, araştırmacı, yazar ve Ankara Barosu ile Atatürkçü Düşünce Derneği eski yönetim kurulu üyelerinden.

İkinci masamız, Ekonomi masası. Ekonomi Masası Başkanımız şu anda toplantının katılımcılarından biri olan Sayın Doktor Ali Tigran, Devlet Planlama Teşkilatı eski müsteşarı, doktor, kimya yüksek mühendisi.

Üçüncü masamız, Üretim, İstihdam Seferberliği ve Öncelikli Sektörler Masası, ki biz buna kısaca reel ekonomide atılımlar diyoruz. Koordinatörümüz Doçent Doktor Adil Temel, DPT eski Uzun Vadeli Stratejik Planlama Genel Müdürü, ekonomist.

Dördüncü masamız, Sosyal Kalkınma Masası. Koordinatörümüz Sayın Hasan Gemici, devlet eski bakanı, Zonguldak eski milletvekili, inşaat yüksek mühendisi.

Beşinci masamız, Güçlü Toplumsal Yapı Masası. Koordinatör Ayşe Jale Ağırbaş, İstanbul eski milletvekili, sosyal antropolog.

Altıncı Masamız, Çevre, Kentleşme ve Bölgesel Gelişme Masası. Koordinatör Doktor Kürşat Tosun, çevre mühendisi, enerji ve çevre diplomasisi stratejisti, akademisyen.

Son masamız da Dış İlişkiler Masası. Koordinatörümüz Sayın Nuray Polat, emekli büyükelçi.

Değerli konuklar; bu toplantımız kanımızca alışlagelmişin ötesinde bir önem ve değer taşımaktadır. Çünkü Türkiye şimdiye dek böylesi bir ekonomik kriz yaşamamıştı. Önceki krizler ağırlıklı olarak ekonomik politikalarda yapılan yanlışlardan kaynaklanmaktaydı. Oysa bu krizin nedenleri arasında yanlış ekonomik politikalara ek olarak, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin anti demokratik uygulamaları ve Türkiye'nin dış politikasıyla dış ekonomik ilişkilerinde yapılan yanlışlar önemli yer tutmaktadır. Söz

konusu faktörler yarattığı ekonomik krizin çok ötesinde, Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısı ile ahlak ve inanç değerlerinde de ciddi erozyonlar yaratmıştır.

Öte yandan pandemide yeni mutasyon olasılıklarının güçlenmesi ve Rusya-Ukrayna savaşının artan olumsuz etkileri de dikkate alındığında, Türkiye'nin önümüzdeki genel seçim dönemine bu krizin ağır baskısı altında gireceği anlaşılmaktadır. Bu itibarla partilerin önümüzdeki seçimler için açıklayacakları, özellikle ekonomik politikalar bize göre seçim sonuçlarında temel belirleyici olacaktır. Ekonomik krizin farklı boyutlar taşıması son tahlilde hepimizin bildiği gibi Anayasa değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Bunun için ise en az 360 milletvekiline ihtiyaç vardır. İşte bu durum, bu toplantımızın stratejik önemini çok daha fazla artırmaktadır.

Değerli arkadaşlar, şimdi toplantıyı başlatıyorum. Toplantımızın moderatörü Doktor Sayın Hakan Akbulut, Ortak Akıl Politika Geliştirme Genel Sekreteri. Sayın Akbulut, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Çalışma yaşamına Dışişleri Bakanlığı'nda başlamış bir diplomat ama bir noktada Almanya'da sanıyorum hükümetin yanlışları nedeniyle sıkıntıya girmiş ve istifa etmiş. Kendisi bir şirket kurmuş. Almanya'da şu anda uluslararası projeler üzerinde çok başarılı bir iş adamı. Akademik kariyeri önemli. Kendisi mastır tezini Boğaziçi Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler konusunda almış ve tabii hızını alamamış -ben öyle takılıyorum kendisine- Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde de enerji diplomasisi konusunda doktora var. Kendisi şu anda dediğim gibi profesyonel bir yönetici ve uluslararası iş insanı ve genel sekreterimiz. Şimdi söz sayın moderatör Genel Sekreterimiz Hakan Akbulut'ta. Hepinize başarılar diliyorum değerli arkadaşlar. Buyurun Sayın Akbulut.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Sayın Başkan, yaptığınız açıklamalar ve Derneğimizi tanıtımına yönelik verdiğiniz bilgiler için çok teşekkürler; Şahsımla ilgili sözleriniz için de ayrıca şükranlarımı sunarım.

Yeni bir ortak akıl toplantısında beraberiz; Tüm katılımcılara, tüm konuklarımıza ve bizi Youtube'dan izleyen değerli izleyicilere şükranlarımızı sunuyoruz, hoş geldiniz diyoruz. Bugün ok önemli bir konuyu konuşacağız Sayın Başkanımızın da belirttiği gibi. Değerli konuşmacılarımızdan çok önemli bilgiler, değerlendirmeler alacağız. Böyle bir

toplantıyı dernek olarak gerçekleştirmekten dolayı da büyük mutluluk duyuyoruz. Sayın Başkanımızın ve Ekonomi Masamızın inisiyatif alarak bu tür bir toplantının gerçekleşmesindeki katkı ve destekleri için Sayın Tütüncü'ye, Sayın Tigrel'e tekrar teşekkür ediyorum. Bu toplantımız, bizim Ekonomi Masanızın bir etkinliği olarak kayıtlara geçiyor.

Ben izninizle toplantının formatı hakkında bilgi vermeden evvel değerli katılımcıların özgeçmişlerini kısaca sizlere sunmaya çalışacağım. Zaten kamuoyunda değerli konuşmacılar çok yakından tanınıyor. Aslında değerli misafirlerimizin özgeçmişlerini tamamen anlatmaya çalışsam, herhalde programın yarısı biter. Onun için mümkün olduğu kadar kısa, öz ve genel hatlarıyla vermeye çalışacağım. Eksik bıraktığım önemli bir husus olursa, lütfedip hatırlatırsanız, ondan da şükran duyarım, büyük mutluluk duyarım.

Önce izninizle sayın Doktor Ali Tigrel'le başlayayım: Kendisi Londra Üniversitesi Imperial College Kimya Mühendisliği bölümünden mezun. Aynı üniversitede de yüksek lisansını yapmış ve daha sonra da Ankara Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamış. Herkese çok nasip olmaz, girdiği kurumda daha sonra yönetim kurulu başkanlığına kadar yükseldiği PETKİM'de çalışma hayatına başlamış. PETKİM'de birçok görevlerde bulunmuş. Daha sonra 1984'te DPT'ye geçmiş ve hepinizin bildiği gibi 1988-1991 yıllarında DPT Müsteşarlığı görevinde bulunmuş. 1996'dan sonra da ayrılmış kamu görevinden, özel sektörde ve çeşitli akademik çalışmalar içerisinde olmuş. Kendisinin iki kitabı var ve bini aşkın- makalesi var. Bunu birçok yerde gördüm, şu anda da kendisi lütfedip bizim dernek çatımızda makalelerini yazmaya devam ediyor. Kendi makaleleri derneğimiz açısından en çok okunan makalelerden oluyor. Onun için çok teşekkürler kendisine.

Sayın Öztrak'ı izninizle tanıtmak istiyorum: Sayın Öztrak, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Birmingham Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini yapmış ve çalışma hayatına da DPT- Devlet Planlama Teşkilatı'nda başlamış. Müsteşar yardımcılığı da dahil çeşitli konularda çeşitli görevlerde bulunmuş. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Yüksek Kurulu Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuş biliyoruz, Hazine Müsteşarlığı'nda bulunmuş ve kamu görevinin dışında çeşitli akademik çalışmalarda da bulunmuş, misafir

konuk öğretim üyeliği yapmış. 23-24-25-26... Halihazırda Cumhuriyet Halk Partisi Parti Sözcüsü ve CHP Genel Başkan Yardımcısı.

Sayın Kerim Rota, Gazi Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü mezunu. Yüksek lisansını İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde tamamlamış. 30 yılı aşkındır bankacılık ve finans sektöründe yurtiçinde ve yurtdışında çok çeşitli görevlerde bulunmuş. Benim tespit edebildiğim Finansbank, Alternatifbank ve Akbank'ta önemli görevlerde bulunmuş, üst düzey yöneticilik yapmış. Bu arada Para Yöneticileri Derneği'nin de 7 yıl başkanlığını yapmış yanılmıyorsam. Kendisi Gelecek Partisi kurucuları arasında ve partinin Ekonomik Politikalar Başkanlığı görevini sürdürmekte halen.

Sayın İbrahim Çanakçı: İbrahim Bey de Mülkiye, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Biz aynı yıllarda üniversitede Siyasal'da olmuşuz. Kendisi birinci sınıftayken, ben dördüncü sınıftaymışım; senelerden o anlaşıyor. Kendisi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden sonra Michigan Üniversitesi'nde yüksek lisansını tamamlamış. Çalışma hayatına DPT, Devlet Planlama Teşkilatı'nda başlamış, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nda çeşitli görevlerde bulunmuş. Hepimiz biliyoruz, 11 yıl süreyle Hazine Müsteşarlığı görevi var. Dünya Bankası ve uluslararası bankalarda Türkiye'yi guvernör olarak temsil etmiş. Kendisi de Deva Partisi'nin kurucularından ve halen partinin Ekonomi ve Finans Politikaları Başkanlığını yürütmekte.

Özgeçmişlerde önemli eksik bıraktıysam, lütfedip söyleyebilirsiniz ama genel hatlarıyla zaten kamuoyu tarafından da tanıdığımız için bu bilgiler bir anlamda kısa da olsa, öz de olsa tanıtma imkanı veriyor.

İzninizle hemen zamandan kazanmak için, çok hızlı toplantının formatı hakkında bilgi vereceğim. Ekonomiyle ilgili konularla genel bir konuşma yapmayacağım. Sayın Başkanımız girizgah yaptı, ben formatı anlattıktan sonra sözü sizlere vereceğim. Sayın konuşmacılarımıza iki kere söz vereceğiz, iki tur olacak. Birinci turda her konuşmacımızın maksimum 10 dakika süresi var, ikinci turda da maksimum 7 dakika konuşma süresi içerisinde konuşmalarını tamamlamalarını istiyoruz. Toplantımızı 1 saat 50 dakika içerisinde bitirmeyi düşünüyoruz. Biz süre olarak süreye çok uyan bir etkinlik düzenleme konusunda biraz marifetliyiz. Tabiri caizse birçok toplantıların çok uzayıp, katılımcıların toplantıdan ayrıldığını bildiğim için. Şu anda bizi YouTube'dan izleyen değerli

izleyicilerden rica ediyorum; toplantıyı sonuna kadar izleyiniz. Çünkü 1 saat 50 dakikada bitireceğiz mutlaka. Çok az sarkabilir tabii ama bitirme amacındayız.

Toplantının birinci bölümünde ve ikinci bölümünde birer soru sorulacak. Bu sorular aslında tüm konuşmacılar için aynı ama konuşmacılarımızın soruları anlatırken genel yaklaşımların ötesinde, bazı hususlara daha fazla yoğunlaşmasını rica edeceğiz. Çünkü özellikle değişik perspektiflerden, aynı noktayı değerlendirmeleri hem katılımcılar için, hem bizler için, hem de verilecek mesajlar açısından çok önemli diye düşünüyorum. Önce isterseniz bu iki sorunun ne olduğunu söyleyeyim:

Birinci sorumuz, birinci bölümde sayın konuşmacılarımızdan yanıtlamasını istediğimiz soru; Türkiye ekonomisinin son 20 yıllık perspektifte değerlendirdiğinde nereden nereye geldiği hususu. Türkiye ekonomisi, 20 yıllık süre içerisinde bugün geldiğimiz noktada nerede? Bu çok önemli. Çünkü 20 yıl içerisinde doğrular yapıldı, yanlışlar yapıldı ama geline nokta çok özel, hayati ve çok uzun dönemde çok büyük riskleri de beraberinde taşıyan bir dönem. Bu itibarla bu 20 yılı bugüne getirirken, değerlendirirken, bugün neredeyizi ve mevcut tehlikeleri, mevcut sıkıntıları analiz ederken, geçmişte yapılan doğru şeyleri de, yanlış şeyleri de analiz etmek çok önemli. Tabii bugün baktığımızda, bir cepheden baktığımızda cumhuriyet tarihinin en büyük ihracat rakamına da ulaşmış oluyoruz, 225 milyar dolarlık bir ihracat var. Öte yandan 2021'de yüzde 11'lik bir büyüme var. Bunlar tabii halen mevcut siyasi iradenin, ekonominin ne kadar iyi gittiğini anlatmaya yönelik bir açıklamalar. Ama öbür taraftan enflasyon, mutfaktaki yangın, Türk parasının pul olması, ekonomi açısından içerde hangi noktada olduğumuzun da göstergesi. Onun için sizlerden ilk bölümdeki ricam bu yaklaşımda bulunmanız. Birazdan zaten hangi konuşmacıdan, hangi alanlarda daha çok yoğunlaşmasını istediğimizi de söyleyeceğiz.

İkinci sorumuz ise çok kısa; mevcut koşullardan nasıl çıkarız? Çözüm önerileriniz ne? Mevcut sıkıntıları nasıl aşarız? Çok basit... Yine kendilerinin özellikle spesifik alandaki söylediğimiz perspektiften yana bakarak sorunun yanıtını, çözüm önerilerini ve bundan sonraki atılması gereken adımları değerlendirirlerse çok memnun oluruz. Peki bu soruları yanıtlarken tüm konuşmacılarımız genel yaklaşımları sergilemelerinin yanı sıra, hangi noktalarda daha çok yoğunlaşmaları hususunu gündeme getirecek olursak;

Sayın Doktor Ali Tigrel'in bu soruların yanıtında, kaynakların dağılımı, yatırım ve üretim konularında daha fazla durmasını rica edeceğiz.

Sayın Faik Öztrak'tan, yapısal reformlar, son ekonomik gelişmeler, Ukrayna-Rusya savaşının ekonomiye yansımaları ve mutfaktaki yangın nereye gidiyor? Bunu değerlendirmesini özellikle...

Sayın Kerim Rota'dan: Kendisinin yıllarca finans ve bankacılık sektöründeki tecrübe ve birikimleri çerçevesinde, şu anda finans sektörü ve bankacılık sektörü ne durumda? Sorunlar neler ve o doğrultuda özellikle kurlardaki oynaklığın getirdiği ekonomiye zararlar ve önümüzdeki dönemdeki çözümler yine finans ve bankacılık alanındaki alanından bakarak yanıtlamasını rica edeceğiz.

İbrahim Çanakçı Bey'e de uluslararası ekonomik ilişkiler, kamu maliyesi, Merkez Bankası, Hazine, dış ticaret perspektiflerinden sorularımızı yanıtlamasını rica edeceğiz.

Ben son söz olarak bu toplantının gerçekleşmesinde katkı sağlayan değerli arkadaşlarımdan da ismini zikretmek istiyorum: Yönetim Kurulu Üyemiz ve Genel Sekreter Yardımcı Yardımcımız Halil Yalçın Bey'e, yine Yönetim Kurulu Üyesi arkadaşımız Gökhan Erzurumluoğlu Bey'e ve Yönetici Asistanımız Büşra Güvenç Hanım'a, bu toplantının hazırlanmasında ve bugün sizlerin huzurunuzda bu toplantıyı sunabilmemize imkan yaratmalarındaki katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Sayın Başkanımıza zaten en başta teşekkür ettim, bir kez daha sayın Başkanımıza teşekkür ediyorum ve sözü Sayın Tigrel'e sunuyorum. Buyurun.

Ali TİGREL- Evet çok teşekkür ederim Hakan Bey, eksik olmayın. Öncelikle tüm katılımcılara ve izleyicilerimize saygılarımı sunuyorum. Tabi bu arada aynı platformda birlikte olmaktan gurur duyduğum ve kendini çok iyi tanıdığım diğer üç değerli arkadaşşıma da sevgilerimi iletiyorum.

Şimdi Türkiye ekonomisi 2022 yılına ciddi sıkıntılar içinde girmiş bulunuyor. Neden böyle oldu? Önümüzde neler olabilir? Karşı karşıya olduğumuz riskler nelerdir ve ne gibi önlemlerin alınması zorunludur? Sanıyorum bu toplantıda bu konuların hepsine tam olarak olmasa bile, önemli ölçüde değinmeye imkanını bulacağız. Şimdi ben izninizle 2 yıl kadar önceye gitmek istiyorum. 2020 yılı başında yaptığım bir değerlendirmede, Covid-

19 salgını öncesinde Türkiye'nin ekonomisi oldukça kırılgan bir yapı sergileyen ve kaynaklarını rasyonel şekilde kullanamayan bir görünüm verdiğini ifade etmiştim ve bu görünümün arkasında da bana göre 5 adet temel sorunun bulunduğunu ifade etmiştim.

Birincisi; kaynaklar-harcamalar dengesinin göz ardı edilmesi; yabancı para cinsinden giderek artan oranlarda borçlanılarak, sağlanan kaynakların doğru alanlarda kullanılmaması; toplam faktör verimliliğinin önemli ölçüde düşmesi ve sonuçta dış borç-milli gelir oranının cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmasıydı.

İkincisi işsizlik sorununun yapısal ve sistemik bir boyuta erişmiş bulunmasıydı.

Üçüncüsü, enflasyon-faiz ilişkisinin yanlış kurulması ve enflasyon verileri ile uyumlu olmayan, aşırı sert faiz indirimlerine gidilmesiyle kurlarda yukarı yönlü bir dinamiğin tetiklenmesi. Bu yüzden hem dış borç servisi hem de rezerv durumu bakımından ciddi sıkıntı yaratılması ve aynı zamanda tasarruf oranının çarpıcı biçimde düşmesine yol açılmasıydı; bir bütün olarak söylüyorum.

Dördüncüsü, ülkenin ciddi bir itibar kaybına uğramasının ve yabancı yatırımcıların isteksizliğinin, ekonomik ivme kaybının telafisini zorlaştırması ve bunun sonucunda da kreditorlerin Türkiye'yi ikinci plana atmasıydı.

Beşinci olarak da -bu bana göre bu çok önemliydi- ülkemizde güçler ayrılığının layıkıyla çalışmamasıydı. Şimdi aradan 2 yıl geçti, sorunlar azalmadı, bilakis arttı. Covid-19 salgınının mutlaka etkisi oldu ama temel sorunların üzerine gidilebilmesi için bana göre yapılması gerekenler yapılamadı ve bu arada küresel ekonomide yaygın kabul görmüş Ortodoks yaklaşımlar akıllara bile gelmedi.

Şimdi 2021 yılına gelem. Bu yılın ikinci yarısında Merkez Bankası'nın başlattığı faiz indirimlerine gelince; bunların modern iktisat anlayışına ve makul gerekçelere dayandırılabilirlik hiçbir mantıklı açıklaması bulunmuyor. 2021 yılı sonu itibarıyla 12 aylık resmi tüketici enflasyonu yüzde 36, gerçek tüketici enflasyonu bunun çok üzerindeyken, Merkez Bankası'nın politika faizinin yüzde 14 olması akla zarar bir durumdur. Net eksi reel faiz ürkütücü düzeylere çıkmıştır. Bu akıldışı durumun sürdürülmesinin matematik sonucu, kur-enflasyon sarmalına girilmesi olmuştur. Nitekim enflasyon tetiklemiştir. 12

aylık resmi tüketici enflasyonu Şubat ayı sonunda yüzde 55'e yaklaşmış, aynı dönem için ENAG'ın hesapladığı enflasyon yüzde 123,8 olmuştur.

Şimdi yeri gelmişken egemen siyasetin göz ardı ettiği önemli bir noktaya kısaca değinmekte yarar görüyorum: Açık bir ekonomide nominal faizler üç bileşenden oluşur. Bunlar sırasıyla; doğal faiz oranı, enflasyon beklentileri ve ülke risk birimidir. Ülkeler arasında farklılıklar olsa da doğal faiz oranı aşağı yukarı sabittir. Enflasyon beklentileri, ülkenin makro ekonomik dengeleriyle bağlantılı bir sonuçtur. Risk birimi ise ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarı ile ilgilidir. Faizler emirle düşürülmez. Faizler ancak ve ancak enflasyon beklentileri ve ülke risk primi azaltılarak düşürülebilir. Enflasyonun düşürülmesinin önkoşulu, makro ekonomik istikrardır. Enflasyonun dört belası; kur krizleri, kontrolsüz parasal genişleme, negatif reel faiz ve Merkez Bankası itibarının düşüşüdür. Ülke risklerinin azaltılmasıysa, doğru ve şeffaf ekonomi politikalarının varlığına bağlıdır.

Şimdi özellikle son yıllarda yapılan ciddi politika hataları ve söylem bazında ortaya konulan fakat ciddi bir hazırlık altyapısı olmadığı için sonuç vermeyen ve unutilan model çalışmalarından sonra, iktisadi hiçbir temeli olmayan "faiz sebep, enflasyon sonuçtur" anlayışına dayalı ekonomi politikasına gelince, bunun maalesef çok ciddi bir iç tutarlılık sorunu olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki; birincisi Merkez Bankası net rezervlerinin eksi kategoride seyrettiği bir dönemde zayıf para birimi politikasına geçişin son derece riskli olduğu kesindir. Bakın 2019-2020 döneminde büyük hacimli bir kredi pompalamasına gidilmiş, reel faizler aşırı ölçüde negatif düzeyde tutulmuş ve sonuçta dövize olan talep patlatılmıştır. Devasa boyuttaki rezerv erimesinin arkasında yatan temel dinamik de zaten bu olmuştur.

Şimdi ikinci önemli konu, yapısal nedenlerle enflasyonun kura olan bağımlılığı çok yüksektir. Yapılan duyarlılık analizlerinin ortalaması, kur artışlarının enflasyonu yüzde 40 civarında etkilediğini gösterdi.

Bir başka önemli husus, reel sektörün kısa vadeli dış borç servisi yükümlülüğüdür. Türk Lirası'nın aşırı değer kaybını uğramasının öncelikle döviz cinsinden borcu olan fakat ihracat geliri yeterli olmayan bazı şirketleri çok zorlayacağı açıktır. İhracatı nispeten yeterli olan şirketler bile mecburen harcamalarını kısmak zorunda kalacaklardır. Kaldı ki bunların

da Rusya-Ukrayna krizi bağlamında ciddi kayıpları olacaktır. Genel anlamda kârlılıkların düşmesi kaçınılmazdır ve bu şartlar altında da zaten işsizliğin azalması zordur, bilakis yükselmesi daha büyük bir ihtimaldir.

Şimdi bir de unutulmaması gereken çok önemli bir husus var: Para birimindeki hızlı değer kaybı, ihraç malları üreticilerinin büyümesinden daha hızlı şekilde enflasyonu besleyecektir. Bu, ekonomimizin mevcut yapısından kaynaklanan matematik bir sonuçtur ve Ukrayna-Rusya çatışması bağlamında her zamankinden daha geçerlidir.

Kamu maliyesine gelince, çok kısa söyleyeceğim: 2022 bütçesinin bana göre artık fazla bir anlamı kalmamıştır. Çünkü bütçe varsayımları büyük ölçüde çökmüştür. Bütçede kamu-özel işbirliği projeleri bağlamında yer alan ve kura bağlı garanti ödemeleri büyük ölçüde artacaktır ve finanse edilmesi giderek zorlaşacak, bir bütçe açığı ile karşı karşıya kalma olasılığı maalesef vardır. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz koşullarda değeri düşmüş bir para birimi yoluyla ihracatı arttırarak, ithalatı azaltarak, ekonomik büyümeyi ve istihdamı arttırmayı; bir yandan da enflasyonu düşürmeyi amaçlayan bir ekonomi politikasının son derece çelişkili olduğu kanaatindeyim.

Ekonomi politikalarının uygulamaların başarısının temel önkoşulu ve şart olan husus siyasi, ekonomik, sosyal ve hukuki altyapının yeterli olmasıdır. Bu yeterlilik olmadan, ortaya konan bir modelin başarılı olmasını beklememek lazım. Kuramsal ve zamanlama olarak yanlış bir faiz politikasına dayandırılmış bir modelde ısrar edilmesi, faydadan çok zarar getirebilir. Bakın aralık sonunda bankacılık sektörüne getirilen ve bana göre örtülü faiz içeren bir mevduattan başka bir şey olmayan kur korumalı mevduat hesabı uygulaması, belki yönetime zaman kazandırabilir ama esas sorunu çözme kapasitesine kesinlikle sahip değildir.

Unutmayalım ki, ekonomik mucizeler popülist siyasal söylemlerle gerçekleşmiyor. Liyakat sahibi kadrolar, iyi planlanmış, ayrıntılı ve tutarlı bir program ve ülkenin tüm katmanlarının desteği yanı sıra, dengeli uluslararası ilişkiler gerektiriyor.

Son olarak Hakan Bey şu cümleyle, -bu bölüm için söylüyorum- şu yüzde 11 olarak açıklanan büyüme rakamı ile ilgili birkaç düşüncemi özetlemek istiyorum: Biliyorsunuz büyüme hızı yüzde 11 olarak açıklandı ama 2019'da büyüme hızı yüzde 1,1'di. 2020'de ise yüzde 1,8'di. Demek ki bu yüzde 11'in arkasında bir miktar olsa bile bir baz etkisi var.

Ama enflasyonist beklentilere bağılı olarak, bireylerin enflasyondan korunma içgüdüleriyle tüketimlerini öne alma eğilimleri bence çok etkili olmuştur. Tabii eğer reel faizler bu denli negatif olmasaydı, tasarruf eğilimi aşırı ölçüde düşmez ve talep etkisi de bu düzeye hiç bir zaman çıkmazdı. Elimizdeki veriler, gelir dağılımının daha da bozulduğuna ve yoksullaşmanın arttığına işaret ediyor. Tarımda gerileme var. Bu tarım politikamızın mutlaka masaya yatırılmasını gerektiriyor. Özetle ben şahsen 2021 büyümesini istihdam ve refah yaratmayan, sürdürülebilir ve adil olmayan bir büyüme olarak nitelemeyi yeğliyorum. Bu büyümenin maliyeti ise Türk Lirası'nda ciddi bir değer kaybı, dış açık ve hiperenflasyon yoluna girilmesi olmuştur.

Benim bu aşamada söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ediyorum.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler. Gerçekten her cümmeniz aslında son derece anlamlı ve önemli. Bu değerli görüşleriniz için çok teşekkürler. Zamana uyuduğunuz için de ayrıca şükranlarımı sunarım. Sayın Öztrak, buyurun efendim.

Faik ÖZTRAK- Çok teşekkür ediyorum. Ben de bu yapılan toplantıya beni davet ettiğiniz ve burada bulunan saygıdeğer topluluğa hitap etme imkanı verdiğiniz için teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Şimdi son 20 yıl dediniz, isterseniz ben böyle kısaca bir özet yapmaya çalışayım: Bu hükümet 2002 sonunda işbaşına geldiğinde, kucağında aslında bütün dünyada güven uyandıran bir istikrar programını bulmuştu. Yine 2002 sonundan itibaren dünyada da bizim gibi ekonomilere akan sermaye hareketlerinde muazzam bir artış oldu. Yani birkaç kata çıktı ve müthiş bir sermaye akımı bizim gibi ülkelere başladı. Aslında 2007 yılına kadar özellikle bu reform süreci mevcut programa sadık kalınarak götürüldü. Aslında arada yapılması gereken işler vardı. Oralarda hani yeni bir, daha güçlü bir ekonomiye geçiş; bu bir geçiş programıydı, ondan sonra yeni bir program yapılması lazımdı. Oralarda zaman zaman belli aksamalar oldu ama bu aksamalar özellikle 2007'den sonra daha dikkati çeker hale geldi ve esas 2013 yılında Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Başkanı'nın "ben artık para basmayacağım ya da eskisi gibi para basmayacağım" demesiyle birlikte, ekonomide bir patinaj sürecine girildi.

Yetmez; yine 2013'ün sonundan itibaren, 2014 başında biliyorsunuz cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle ilgili süreç başladı ve o sürecin tam da başında, 2014 yılında mevcut cumhurbaşkanı dedi ki: "Ben bundan önceki cumhurbaşkanları gibi olmayacağım" ve aslında orada bir tek adam ya da rejimine geçişin düğmesine basıldı. Yani tek kişilik bir sisteme geçişin düğmesine basıldı.

Şimdi 2013'ten sonra Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Başkanı'nın "ben artık eskisi gibi davranmayacağım" demesiyle birlikte, Türk ekonomisinin bize benzeyen diğer ekonomilerden ayrılmaya başladığını görüyoruz. Bizim Türk Lirası daha fazla değer kaybediyor, enflasyon biz de daha yüksek oluyor, büyüme hızları baktığınız zaman ortalamaları itibariyle 2013'ten sonra bize benzeyen ekonomilerin gerisine düşmeye başlıyor. 2014 ve özellikle de 2018'den sonra bu tek kişilik ucube sisteme geçilmesiyle birlikte de Türkiye'deki tüm kurumlarda çok ciddi bir yıpranma ile karşı karşıya kalıyoruz. Yani Devlet Planlama Teşkilatı ortadan kalkıyor, köklü birtakım kurumlar kapatılıyor ve kurumsal yapıda artık liyakat bitiyor, sadakat ön plana geçiyor. 2018'den sonra da Türk ekonomisinde gerçekten çok ciddi bir patinajla, çok ciddi bir yalpalanmayla karşı karşıya kalıyoruz. Türk ekonomisinin yönetilmediği, aslında Türkiye'nin yönetilmediği konusunda tablo giderek ortaya çıkmaya başlıyor.

Ondan sonra 2020'de bütün bu iki krizin, yani ekonomik kriz ve yönetim krizinin üstüne bir de salgın geliyor. Aslında salgını da çok kötü yönetiyoruz. Yani salgında dünyada bakıyorsunuz, birçok ekonomi, yani gelişmiş ekonomilerde, bize benzeyen ekonomilerde, salgın sürecinde kendi vatandaşlarına bütçeden önemli destekler veriyorlar. Türkiye bu destekler konusunda sondan üç ekonomi arasında; G-20 ekonomilerine baktığımız zaman biz sondaki üç ekonomi arasında yer alıyoruz. Buna karşılık vatandaşına gayri safi yurtiçi hasılaya oran olarak borç veren, vatandaşını borçlandıran salgını aşabilmek için ekonomiler arasında da birinci sırada geliyoruz. Dolayısıyla salgın da bittikten sonra bir de üzerimizde bu ciddi bir şirketlerde, esnaflarda çok ciddi bir borçlanma yükü de ortaya çıkıyor. Dolayısıyla hem ekonomideki, hem devlet yönetimindeki kriz, salgınla da birleşince ekonomimizi iç ve dış riskler karşısında önemli ölçüde savunmasız bırakıyor.

Şimdi bu savunmasız yapı içinde giderken, bir de 2018'in başında -bu biraz önce Ali Bey de değindi- ortaya "faiz sebep, enflasyon sonuçtur" gibi bir ipe sapa gelmez bir görüş ortaya atılıyor. Burada bu görüş çerçevesinde faizleri düşürme yönünde belli bir girişim yapılırken, birdenbire ortaya çıkan türbülansla birlikte buradan geri adım atılıyor. Fakat tekrar 2021 yılına geldiğimizde, 2021 Eylül ayında bu raftan indiriliyor. Aslında bunun raftan indirilmesi çok da tesadüfi değil. Yani biraz önce söyledim; pandemi sürecinde şirketlerin çok ciddi şekilde borçlanması nedeniyle, tabii bu yüksek faizlerle bu borçların çevrilmesi halinde şirketlerin önemli ölçüde büyük sıkıntılarla karşılaşması endişesine kapılan yönetim, yeniden bu teoriyi gündeme getiriyor. Merkez Bankası'nın zaten olmayan, çok az olan ya da çok sınırlı bir hareket alanına sahip olan Merkez Bankası'nın elinden bu hareket alanının tamamı alınıyor ve faizlerin düşürülmesi sürecine giriliyor.

Şimdi enflasyonun yükseldiği bir ortamda politika faizinin düşürülmesinin aslında çok ciddi ilave kırılmalara yol açtığını görüyoruz ve bir anda Türkiye hızla bir döviz krizinin içine giriyor ve döviz kurlarında çok ciddi patlamalarla karşı karşıya kalıyoruz. Buna paralel olarak da enflasyon artıyor. Ne zaman artıyor? Bütün dünyada enflasyon yukarı doğru giderken, bizde enflasyon kat be kat yukarıya doğru gidiyor. Şimdi bugünlerde bir laf var: "Enflasyon bize dışarıdan geliyor." Enflasyonun bize dışarıdan falan geldiği yok. Yani izim enflasyonumuz, üyesi olduğumuz Kalkınma için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı için de en yüksek enflasyon. Enerji fiyatları dünyadan geliyor, enerji enflasyonu da bizde, yine OECD içinde en yüksek enerji enflasyonu bizde. Yine dönüp baktığımız zaman gıda fiyatları dışarıda bu böyle oluyor deniyor. Dönüp baktığınız zaman yine gıda enflasyonu olarak da kat be kat OECD enflasyonun üstündeyiz. Bütün bunlar bir şey gösteriyor. Demek ki bizde bir sorunlu yapı var, bizde ekonomi iyi yönetilmiyor. Gerçekten de baktığımız zaman bütün dünyada bir enflasyonist baskı varken, faizlerin aşağı doğru çekilmesi, Türkiye'de bir döviz krizinin yaratılması ile birlikte enflasyon elden çıkıyor. Yani bu işi kontrol altına alabilmek için biraz önce Ali Bey de söyledi, bir şey getiriliyor, bu kur korumalı mevduat dediğimiz olay. Ben açık söyleyeyim, bu kur korumalı mevduat -bugün de ifade ettim- ülkemizde bütçenin altına döşenmiş bir saatli bombadır. Rahmetli Turgut Özal'ın söylediği gibi, DÇM'lerle ilgili söylediği gibi bu ülkenin başına beladır ve DÇM'lerden de çok farklı bir yanı yoktur dövizle çevrilebilir mevduatların. Ama

bu maalesef sanki bütün ekonominin dertlerine çözülmüş gibi içerik sunulmuş, bir Türk modelinden falan bahsedilmeye başlanmış ama sonunda gördüğümüz tablo şu olmuştur: Dışarıda bir jeopolitik krizin alevlenmesi ile birlikte, Rusya-Ukrayna krizinin alevlenmesi ile birlikte, bu model dedikleri safsata yeniden yerle bir olmuştur. Bugün Türkiye çok ciddi bir istikrarsızlıkla karşı karşıyadır. Bugün Türkiye çok ciddi bir güven sorunuyla karşı karşıyadır. Bugün Türkiye çok hızlı artan bir yoksullukla karşı karşıyadır. Bütün bunlar mevcut sürecin ileride bu şekilde devam etmesi halinde daha da sürdürülemez hale getirecektir. Onun için benim gördüğüm, bir an önce burada geri dönülmesi gerekir. Ama bugün mevcut yönetimin böyle bir -geri demeyelim de- böyle bir geri dönüşü ya da böyle bir yeni yola girişi gerçekleştirebilecek takati de yoktur. Artı yapısal olarak da yani bu böyle bir tek kişinin görüşleriyle hareket eden bu sistemde yapısal olarak da bunu gerçekleştirebilmek benim tecrübelerime göre mümkün de değildir.

Baktığımız zaman bugün yapılması gereken şeylerin başında iktidara tamamen teslim olmuş olan ve yani Hazine ve Maliye Bakanı'nın kalkıp, "Merkez Bankası'nın politika faizini önemsizleştirdik" dediği bir noktada, "etkisizleştirdik" dediği bir noktada sessi sedası çıkmayan bir Merkez Bankası Başkanı var. Hatta güzellemler yapıyor, işler iyi gidiyor falan gibilerden böyle sınırlı da olsa iyi gidiyor gibilerden. Dolayısıyla bu artık güven vermeyen Merkez Bankası Başkanının hemen değiştirilmesi lazım. Yapabilirler mi? Hayır.

Maliye Bakanı önce şubat ayına randevu verdi, "enflasyon 40'ta pik yapacak" dedi, "ondan sonra aşağı düşmeye başlayacak şubat ayından itibaren" dedi. Şubat ayında enflasyon 50'yi geçti. "Keşke yaz olsa da bu uykudan uyansam, enflasyon düşse" dedi, onun da olmayacağı anlaşıldı. Şimdi yıl sonuna randevu veriyor. Dolayısıyla çok kısa sürede Hazine ve Maliye Bakanı da kredibilitesini tüketmiştir. Dolayısıyla onun da bir an önce bu pozisyonundan ayrılması gerekir.

Tabii asıl olması gereken, hükümetin bir an önce milletin önüne sandığı getirmesidir. Ama en azından kısa vadede bu hasar kontrol altına alınabilir mi diye baktığımız zaman, bu iki tane hususun son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Onun dışında tabi yine mutlaka bu bütçe konusunda biraz önce, artık bütçenin geçerliliği kalmamıştır. Bütçe bugünkü sorunlara çözüm bulacak nitelikte de değildir. Onun için

Türkiye süratle harcama önceliklerini değiştiren, özellikle bu son dönemde yaşanan krizin ciddi şekilde etkilediği toplum kesimlerini destekleyen yeni bir bütçeyi mutlaka yapması gerekir. Ama yapabilir mi? Onu da hiç zannetmiyorum, çünkü başka taahhütler vardır.

Son olarak...

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Sayın Öztrak, süremiz biraz geçti. İsterseniz ikinci bölümde özellikle çözüm önerilerinde...

Faik ÖZTRAK- Olur. Ben hemen toparlayayım. Benim görebildiğim kadarıyla artık Türkiye'nin önüne mutlaka sandık gelmelidir. Mevcut yönetimin bu sorunları çözebilecek takati yoktur. Teşekkür ederim.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler efendi, çok merisi değerli görüşleriniz için. Özellikle mevcut siyasi iktidarın geldiği noktadaki değerlendirmeleriniz çok açıcı ve zihin açıcı. Çok merisi. Ben hemen Sayın Kerim Rota Bey'e dönüyorum. Buyurun efendim.

Kerim ROTA- Hakan Bey çok teşekkür ederim. Bizi izleyenlere de iyi akşamlar diliyorum. Davetiniz için de Enis Bey'e, Ortak Akıl Derneği'ne teşekkürlerimi sunuyorum.

Ben de bunu en başında belirttiğiniz gibi biraz finans-bankacılık perspektifinden değerlendirmeye çalışacağım. Ama öncelikle şunları söylemek istiyorum: Yani Türkiye'nin çok yakıcı sorunları var ekonomide. Bunların en başında enflasyon ve gelir dağılımı bozukluğu, yani yoksulluk geliyor. Bunların kök sebeplerine baktığımızda da, işte cari açık, bütçe açığı gibi birçok sebep sayabiliriz ama bence en önemlisi itibar açığı; birçok şeyi açıklamaya yetiyor. Bugün hükümetin en başından, ekonomi bürokrasisinden başlayıp, en tepedeki cumhurbaşkanına kadar çok büyük bir itibar açığı yarattığını görüyorsunuz. Bu itibar açığı bütün ekonomiyi, bütün ülkeyi zehirliyor. Bundan uzaklaşmanın çok elzem olduğunu düşünüyorum. O yüzden muhalefet partilerinin zaten programlarına, söylemlerine bakarsanız, hemen hemen hepsi öngörülebilirlik, tutarlılıktan başlıyor ve itibar açığının aslında azaltılmasını ilk seğenek olarak ortaya koyuyor. Ben son 20 yılda Türkiye'nin çok büyük bir fırsat kaçırdığını düşünüyorum. Bu fırsat bize çok hızla geçen Polonya, Macaristan gibi ülkeler ile başladı bu fırsatın kaçması. Daha sonra

2002 yılında bizim neredeyse üçte biri milli gelirimiz ile başlayan Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerin bizim 1,5 katı milli gelirimize gelmesiyle sonlandı. Maalesef Türkiye bu 20 yıla dünyadan çok bol paranın geldiği ve neredeyse herkesin zenginleştiği, göreceli olarak zenginleştiği bir dünyada Türkiye en az bu 20 yılın 15 yılını tökezleyerek geçirdi ve burada da bence çok büyük bir vebal var.

Sunum paylaşma şansım varsa, biraz da görsellikle renklendirmek adına birkaç grafikle nereden nereye geldiğimizi göstermek isterim. Zannederim paylaşabiliyorum; görülüyor tahmin ediyorum, değil mi?

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Evet.

Kerim ROTA- Bakın enflasyonda geldiğimiz nokta: Dünyada enflasyon var, bizde enflasyon ondan oluyorum kocaman bir yalan olduğunu bundan daha iyi bir şey gösteremez bence. Türkiye enflasyonda dünyada 7 nci duruma geldi bu ay itibariyle. Dünyada 190'a yakın ülke var bildiğim kadarıyla. Gıda enflasyonunda 4 üncüyüz. G-20 ülke arasında en yüksek enflasyona sahibiz. Çünkü Arjantin'i geçtik, krizdeki Arjantin'i geçtik ve 50 milyon nüfusu olan ülkelerde de Türkiye lider. Yani büyük nüfusu olan, G-20 gibi bir bloğun içinde olan bir ülkenin hala yüzde 50 gibi bir enflasyon sorunu yaşaması büyük bir ayıp. Yani bugün yüzde 7, 8, 9, 10 civarında bir enflasyonumuz olsaydı, bu gerçekten kabul edilebilirdi bu dünyanın koşullarında ama kalanı tamamen beceriksizlik kaynaklı itibar açığının iyi bir göstergesi. Bakın Türkiye'nin risk primi 651'e gelmiş. Bu daha pahalıya, daha az borçlanacaksınız ve daha çok vergi gelirinizi borçlanmaya ayıracaksınız anlamına geliyor. Yine bankacılık sektörü açısından risk... Hem devletin bilançosunda, hem bankaların bilançosunda dolarizolasyon artıyor. Bu kur korumalı mevduatı bir Türk Lirası mevduat olarak varsayıp, bu şekilde PR'ını, reklamını yapanlara da akıl sağlığı diliyorum. Kur korumalı mevduat, döviz endeks biri, mevduattır ve enflasyonla mücadelede en yapılmayacak şeylerden bir tanesi kendi tasarruflarınızı, kendi birikimlerinizi başka bir paraya endeks demektir; en büyük günahlardan bir tanesidir. Bakın gerçek kişiler dediğimiz yani vatandaşların kur korumalı mevduatlar çıkardıktan sonraki mevduatları, toplam mevduatın yüzde 14'üne düşmüş vaziyette. Bu 2014 yılında yüzde 35 civarındaydı. Türk Lirası'ndan böylesine bir kaçış varken, Türk

Lirası havuzu bu kadar daralıyor iken, ne bankacılık sisteminin, ne kamu finansmanının sağlıklı bir şekilde yapılması mümkün olmaz.

Kamunun döviz riskinin nasıl arttığını görüyorsunuz. Artık rakamları yenilemeye bile gerek yok. Yani Merkez Bankası 50 milyar dolar civarında negatif rezerve gelmiş ve ciddi anlamda döviz riskini üstleniyor. Kamunun ama döviz riskini üstlenmesi sizlerin, bizlerin üstlenmesi anlamına geliyor. Yani 2014 yılında pozitif, yani döviz riski neredeyse olmayan bir kamu, bugün 170 -180 milyar dolar döviz riskine gelmiş vaziyette. Yönetilebilir 20-30 milyardan, 170-180 milyar dolarlara geldi. İbrahim Bey'in de bulunduğu dönemde bu döviz iç borçlanmanın sıfırlanması için ne gayretler sarf edildiğini hepimiz yakın şahidiyiz. Bu mirasın bu şekilde tepe tepe kullanılmasını da gerçekten çok içimiz acıyor. Ama bu döviz riskinin vatandaşın üzerine yüklenmesi, yani vergi verenlerin üzerine yüklenmesinin, ileride çok ağır sonuçların olacağını ben düşünüyorum.

Bakın getiri oranlarına, finansal yatırım araçların getiri oranlarına: Bu şunu gösteriyor: Tasarruf yaparsanız, enflasyonu indirirsiniz. Devletin, Nurettin Nebati'nin verdiği mesajda bu. Ben de cumhuriyet tarihinde bakacağım, hiç negatif kredi faizi olmuş mu, enflasyonun altında kredi faiz olmuş mu diye araştırarak. Eğer öyle bir şey çıkarsa çok mutlu olacak. Yani bu insan Türkiye'nin Hazine ve Maliye Bakanı. Böyle olunca tabii ki enflasyona karşı herkesin kaybettiği, bütün tasarruf araçlarının kaybettiği bir ortamda, paranız varsa hemen harcamanız lazım ve hemen mal ve hizmete döndürmesi lazım. Bu da enflasyon spiralinin çok hızlanarak yukarı çıkmasından başka bir şey değil. Bakın son 50 yılın tüketici enflasyonuna baktığımızda da ciddi anlamda 1990'lara geri döndüğümüz görüyorsunuz. Bu da enflasyon beklentilerini bir kere elinizden kaçırdığınız zaman, toparlanmamız çok zor zordur. O yüzden bir sonraki seçimlerin bir sene içinde olması da belki bizim önümüzdeki en büyük şanslardan bir tanesi diye düşünüyorum.

Faizleri düşürdüler ama Merkez Bankası faiz dışında düşen bir şey de kalmadı gördüğünüz gibi. Yani eylül ayı içerisinde Merkez Bankası faizle, kredi faizi arasındaki fark 3-4 puanlardayken 13-14 puanlara çıkmış vaziyette. Merkez Bankası faizi dışında düşen hiçbir faiz olmadığı ülkede, bunun da bankacılık sisteminin kısa vadeli bir kârlılık yaratmak dışında hiçbir etkisi yok. Türkiye'de daralan bir piyasa var. Yani yabancılar Türkiye'den çıkıyorlar ve yabancıların 19 milyar dolar pozisyonları kaldı Türk Lirası

varlıklarda. 2014 yılında bu 200 milyar dolara kadar çıkmıştı. 200 milyar dolardan, 20 milyar dolara inen 8 senede bir yabancı çıkışı. Bu da şunu gösteriyor: Piyasanız daraldığı zaman, çok düşük kamu borcunuz olsa bile krize girmeniz an meselesidir. İspanya bunu çok çok iyi bir örneğidir. Daralan piyasalarda, yabancıları kovarak kendi içimizde, kendi yağımızla kavruluruz dediğimizde, dışa açık bir ekonomide başarısız olacağımız kesindir.

Bunun dışında yani son söz olarak da şunu söyleyeyim: Bankacılık sistemiyle ilgili notları hazırlarken bu da çok çarpıcı gelmişti. Bakın ihtisaslaşmadan da uzaklaşıyoruz. Ziraat Bankası'nı kredileri içinde ihtisas kredilerin payı, yani tarım kredinin payı yüzde 14'e kadar düşmüş vaziyette. Kurumları başta TÜİK ve Merkez Bankası olmak üzere, kamu bankaları olmak üzere yapması gerekenlerden uzaklaştırıyorsunuz, yapmaması gerekenleri teşvik ediyorsunuz.

Zannediyorum 10 dakikamı doldurmak üzereyim. Son bir slaydım vardı, onu da paylaşayım. Enflasyonla gerçekten mücadele edecek, faizleri sürdürebilir şekilde düşürüp kamu dengesini düzeltecek, Türk Lirası'nın oynaklığını azaltacak, itibar açığını, bahsettiğim itibar açığını kapatacak, gelir dağılımındaki bozulmanın farkında olup önlem alacak bir anlayış olmazsa, hiçbir finansal mühendislik ürünü bir köprüyü ayakta tutamaz. Bu Tacoma Köprüsü, 1940'larda Amerika'da rüzgar, dış rüzgarlar sebebiyle yıkılan bir köprü. Umarım biz de dış rüzgarlar sebebiyle daha fazla sarsıntıya maruz kalmayız. En azından Türkiye'yi seçime kadar, bundan sonraki seçimlere kadar ekonomisini, finansını sağ salim götürebilecek bir irade umarız hakim olur. Sanıyorum süremi hesaplı kullandım.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler sayın Rota. Hem sunumu hızdaki belirttiğiniz çerçeve içerisindeki yaklaşımlarını hem de süreyi zamanda kullandığınız için çok teşekkürler. Gerçekten belirttiğiniz itibar konusu sadece ekonomide değil birçok alanda, dış politikadan, özellikle yatırımcıların çekilmesine yönelik birçok alanda itibar hususunda büyük zafiyetler var. Dediğiniz gibi seçimin bir sene içinde olacak olması ve Sayın Öztrak'ın bir yıl içerisinde olması gereken seçimlerin, sandığın mümkün olan en kısa zamanda getirilmesi yönündeki yaklaşımları, gerçekten ekonominin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulmada temel belirleyici çözüm arayışlarından biri olarak gündeme geliyor. Çok teşekkürler.

Efendim buyurun Sayın Çanakçı, İbrahim Bey, söz sizin.

İbrahim ÇANAKÇI- Teşekkür ederim Hakan Bey. Ben de Enis Bey'i, çok kıymetli müsteşarlarımı ve Kerim Bey'i ve bizi izleyenleri saygıyla selamlıyorum. Tabii siz, biz son 20 yıla nasıl bakıyoruz, nereden nereye geldik, nerede duruyoruz? Kamu maliyesi ve özellikle de para politikası, Merkez Bankası ve dış ticaret perspektifinden bakmamı istediniz. Ben de olabildiğince buna sadık kalmaya çalışacağım. Tabii son 20 yıl deyince, özellikle bunun 11 yılına bizatihi Hazine Müsteşarı olarak şahitlik etmiş birisi olarak, bu son 20 yılı da kısaca bir değerlendirmek isterim.

Tabii son 20 yılı bir bütün olarak ele almak çok hatalı olur. Bunu dolayısıyla bir alt kırınımlarına ayırmakta fayda var. Ben dört altı kırıldım altında inceliyorum. Birincisi 2003-2007: Özellikle Avrupa Birliği'ne tam üyelik perspektifinin olduğu, reformların hayata geçirildiği, büyümenin faktör verimliliğinin çok yüksek olduğu bir dönem. Enflasyonun tek haneye düşürüldüğü, paradan altı sıfır atıldığı, mali dengelerin ciddi anlamda iyileştiği bir dönem.

2008-2009 kriz dönemi; daha sonra da 2010-2015 dönemi. 2010-2015 dönemi de biraz bugün aslında yaşadığımız düşüncelerin, fikirlerin, projelerin hayata geçirilmesini isteyen bir Sayın Başbakan ve buna karşı bir anlamda direnen, akliselim içerisinde kalmaya çalışan bir Hazine yönetimi, bir Merkez Bankası yönetimi, bir ekonominin koordinasyonundan sorumlu bakan, başbakan yardımcısı dönemi diyelim. Ve son olarak da 2016 ve sonrası. 2016 ve sonrası diyorum, çünkü burada özellikle fiili cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmemiz 2016 Mayıs'ından sonraki hükümet değişikliğiyle gerçekleşmiştir. 2018'den sonra da hukuki olarak bu ortaya çıkmıştır.

İşte bu şekilde bakarsak ve özellikle de bu son, 2016 sonrası döneminde yapılan vahim hataların neler olduğunu iyi tahlil edebilirsek, geleceğe yönelik tabi çözümleri de daha doğru tespit ederiz diye düşünüyorum. Tabi baktığımız zaman şöyle özellikle 2016 sonrasında önce bir sistem değişikliği, yani ekonomik sistem yönetim sistemi sonradan takip etti. Yani ekonomik sistemde adil rekabetin, fırsat eşitliğinin, rant yerine verimliliğin esas olduğu bir sistemden, tamamen bunun tersi, müdahaleciliğe, kayırmacılığa, ranta dayalı bir yönetim anlayışına, bir sistem anlayışına doğru kayış oldu. Aslında bizim gördüğümüz birçok değişiklik; yani Kamu İhale Yasası'ndan tutun, Varlık Fonu'ndan tutun,

Sayıştay denetiminin zayıflamasından tutun, bütün bu değişiklikler bu sistem değişikliğinin bir yansıması olarak ortaya çıktı. Para politikasındaki değişiklikler, maliye politikasındaki değişiklikler bu sistem anlayışındaki değişiklikten kaynaklandı, onun yansımaları olarak ortaya çıktı. Bunu bu şekilde ortaya koymamız lazım.

Peki bu bizi nereye getirdi? Aslında kıymetli konuşmacılar değindiler ama ben de baktığım zaman aslında 4 tane temel kritik sonuç doğurdu bu. Türkiye'nin potansiyel büyümesini ciddi biçimde aşağıya çekti, yüzde 3-3,5 seviyesine çekti. Yine işsizlik oranını, özellikle geniş işsizlik oranını 10 puana yakın sıçrattı; 15-17 bandından, 25-27 bandına sıçrattı. Türkiye'yi tekrar kronik enflasyon sürecine soktu ve Türkiye -Kerim Bey'in de değindiği gibi- çok ciddi derin yoksulluk içine girdi. Yani aşırı yoksulluk, sıfırlanmış olan aşırı yoksulluk geri geldi. 2 yılda, 2018'den 2020'ye, mutlak yoksullukta 3 milyon 200 bin kişilik bir artış yaşandı.

Şimdi ben biraz Enis Bey'in başta söylediği noktaya da referans vererek, şimdi kök sebep nedir diye baktığımız zaman; kök sebep, işte bu cumhurbaşkanlığı hükmet sisteminin hukuk, adalet, yargı, kamu yönetimi ve ekonomi alanında yol açtığı tahribattır. Yani bu tahribat iki noktada ortaya çıktı.

Bir; kurumsal çöküş olarak ortaya çıktı. Tabii kurumlar çöktü, tüm bu alanlardaki kurumlar çöktü. İkincisi de; ilkeler, kurallar çöktü. Yani bizim hep bildiğimiz bu şeffaflık, kural temelli yönetim, katılımcılık, kök nedenlere odaklanma, veri ve analize dayalı çözüm, hesap verebilirlik gibi ilkelerden uzaklaşıldı. Bunlardan uzaklaşınca bunun tabii ki ekonomiye çok ciddi yansımaları oldu. Yani biraz önce saydığım 4 temel sorunun buradaki sebeplerle ilintisini kurmadan bir yere varamayız.

Tabii özellikle yine çok önemli bir noktanın altına da Ali Bey değindi. Şimdi tabii Türkiye özellikle 2003 sonrasında bu makro ve finansal dengelerin yerini oturtulmasında çok ciddi ilerlemeler sağladı, yani bunu hiçbir şekilde inkar edemeyiz ama bir noktada eksik kalındı: Üretim yapısının dönüştürülmesi ve toplam faktör verimliliğini kalıcı kılacak adımların atılması. İşte bakın 2003-2007 döneminde büyümenin neredeyse yarısı toplam faktör verimliliğinden gelirken, işte daha sonra toplam faktör verimliliği neredeyse 0'a yaklaştı, bazı yıllarda da eksiye döndü. Bunu tabii 2013 yılında açıkçası gerek Planlama Teşkilatı'ndaki arkadaşlar, gerek Hazine'deki arkadaşlar biz bunu gördük. "Türkiye orta

gelir tuzağına yakalanmadan yoluna nasıl devam eder?" sorusunu tabii ki sorduk ve onunla ilgili de özellikle 10 uncu planda 25 tane dönüşüm programı hazırlandı, çok kapsamlı dönüşüm programları hazırlandı. Ama biliyorsunuz işte o biraz önce söylediğim o anlayış değişikliği, yani ranta dayalı anlayış değişikliği, rant devşirmeye dayalı sistem anlayışı değişikliği, o gaz-fren, tarım-sanayi-inşaat tartışmalarını hepiniz hatırlarsanız. Buna tabiri caizse müsaade etmedi. Ondan sonra da zaten 2016'dan sonra da durum tamamen değişti. Dolayısıyla burada, yani son 20 yıla ilişkin şöyle bir genel değerlendirme yapmak istedim Hakan Bey. Ama sizin sorunuz ile ilgili olarak da tabii bu kamu maliyesi, para politikası alanında da çok ciddi kötüleşmeler yaşandı.

Bu niçin önemli? Çünkü biz her krizle karşılaştığımızda, yani 2008-2009 krizinde, 2010 Eurozone krizinde, daha sonra 2013'te Faik Bey'in bahsettiği FED'in sıkılaştırma sürecine girmesi gibi noktalarda hep şunu söylüyorduk. Türkiye'nin 3 tane temel dayanak noktası var: Sağlam kamu maliyesi, sağlam finans sektörü ve kredibilitesi yüksek Merkez Bankası diyorduk ve bu gerçekten bir noktaya kadar da Türkiye'yi taşıdı, önemli ölçüde taşıdı. Ama işte özellikle son 5-6 yıllık dönemde, bu cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçildikten sonra tabii bu sağlam dayanak noktaları, çıpalar tabiri caizse birer birer yok edildi. Kamu maliyesi alanındaki bu bozulmaları ben 3 ana başlık altında topluyorum:

Birincisi, kurumsal yapı çökertildi. Yani neyi kastediyorum? Devlet Planlama Teşkilatının kapatılmasını kastediyorum. Varlık Fonu gibi paralel hazine yapılarının kurulmasını kastediyorum. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın birleştirilmesi, hem Hazine'nin, hem de Maliye'nin kapasitesinin ve birikiminin çökertilmesini kastediyorum. Birinci blok bu.

İkinci blok; şeffaflık ve hesap verebilirlik yok edildi bakın kamu maliyesi alanında. Burada neyi kastediyorum? Sorunlar halının altına sürüldü ve süpürülmeye de devam ediliyor. Biz şimdi özellikle enerji KİT'lerinde, Toprak Mahsulleri Ofisi'nde, kamu bankalarında ne kadar halının altına süpürülmüş sorun var, onu bilemiyoruz. Bunlar aynen 1990'lı yıllar gibi Hakan Bey. Yine işte biraz önce bahsetmiş olduğum bu şeffaflıktan uzak adımlar, Kamu İhale Yasası'ndaki değişiklikler tabii ki ciddi bir sıkıntı ortaya çıkardı ve Sayıştay denetimi tümüyle anlamsız kılındı. Yani bu da bu başlık altında.

Tabii en önemlisi, bu basiretli ve ihtiyatlı borçlanma ve bütçe politikalarından ciddi anlamda uzaklaşıldı. Burada da neyi kastediyorum? Mesela Hazine'nin kur ve faiz riski artırıldı, Kerim Bey bunlara biraz değil değindi. Biz 2012 yılı başına geldiğinde Hazine'nin döviz cinsinden iç borcunu sıfırlamıştık. 2017 yılına kadar bu böyle devam etti ama daha sonra işte bu tekrar yeniden başlatıldı, 36 milyar dolara kadar çıktı. Şimdi 30 milyar dolar seviyesinde devam ediyor. Yine bizim yüzde 42'ye kadar düşürdüğümüz Türk Lirası cinsinden borçlar içinde değişken faizli borçların payı, yüzde 54'ün üzerine çıkartıldı, yüzde 55'e kadar çıktı. Bu ikisi ne demek? Hazine, kur ve faiz risklerine artık aşırı hassas hale geldi demek. Yine kamu-özel işbirliği projelerinde tabii çok ciddi yanlışlar söz konusu oldu, cömert garantiler verildi. İşte son olarak da kur korumalı mevduat. Buna çok girmeyeceğim, herkes değindi çünkü. Ama bu tabii nasıl bir tablo ortaya çıkartıyor Hakan Bey?

Şimdi bir taraftan bu kur ve faizi tetikleyen bir unsur haline geliyor bu riskin artmış olması, bir taraftan da o risk gerçekleştiği zaman Hazine'nin pozisyonunun çok ciddi şekilde kötüleşmesi anlamına geliyor. Bakın yani sonunda ne oldu? İşte faizler tabii yukarıya gitti, kur kontrolden çıktı; işte uzun yıllar 50 milyar lira civarında seyreden nominal olarak bütçenin faiz ödemeleri geçen sene 180 milyar, bu sene ödenek olarak konulmuş 240 milyar. Ali Bey de değindi, bunun gerçekleşmesi mümkün değil. Yüzde 15, yüzde 17 faiz varsayımına göre yapılmış bir tahmin bu. Bu bütçe faiz ödeneklerinin gerçekleşmesi de mümkün değil, bütçe açığının da gerçekleşmesi mümkün değil. Bu yıl kamu-özel işbirliği projeleri için koymuş oldukları ödenek 42 milyar, 42,5 milyar. Bu 9 lira 30 kuruşta kalacak varsayımıyla yapılmış bir kur hesabı. Şimdi bugünkü kurlarla hesapladığımızda zaman 65-70 milyara kadar gidiyor. Bakın bir yanlış, size ne kadar maliyet getiriyor. Yani oradaki o sapma, sizin tarım kesimine vermiş olduğunuz bütçe büyüklüğü kadar. İşte petrol ve akaryakıt üzerindeki belki ÖTV'yi bir anlamda eşel mobil sistemine geçmenize imkan verecek büyüklükte. Yani netice itibariyle ne oldu? Tabii ki bütçe tekrar yeniden bir faiz-borç bütçesi haline geldi. Bunu nereden görüyoruz? İşte uzun yıllar yine yüzde 85 civarında seyreden bu iç borç çevirme oranı, yani Hazine'nin piyasaya verdiği parayla piyasadaki borçlandığı para arasındaki oran yüzde 85'ti, bu cumhurbaşkanlığı hükmet sisteminde yüzde 120'ye kadar yükseldi.

Şimdi gelineen noktada bütçe bir borç-faiz bütçesi haline geldi ve nasıl bir tablo ortaya çıktı? Bir sağlam dayanağımızı tabi ki yok etmiş olduk, o sağlam kamu maliyesi çitasını yok etmiş olduk, mali alanı daraltmış olduk. Onun örneğini Faik Bey verdi. Zaten pandemide o nedenle bütçeden doğrudan gelir desteği sağlayamadık. Tabii bu geleceğe yönelik olarak baktığımızda, çok tabii sıkıntılı bir durum ortaya çıkartıyor.

Merkez Bankası'na Kerim Bey değindi, ben onlara diyemeyeceğim. Yani Merkez Bankası bağımsızlığının yok edilmesi, başkan değişiklikleri, kanunun değiştirilmesi, enflasyon hedeflemesinin tüm unsurlarının -tabiri caizse- yerle bir edilmesi. Yani Merkez Bankası'nın iki kolu var: Sağ kolu faiz, sol kolu rezerv; ikisi de yok edildi. Üçüncü önemli gücü itibar, Kerim Bey'in değindiği. Zaten siz sağ kolu, sol kolu yok edince, üçüncü o şey beraberinde ortadan kalkıyor. Tüm tamponlar ve tüm yedekler tüketildi, bakın yedek akçe dahil olmak üzere tüketildi. İşte rezervler çarçur edildi. BDDK'ya burada hiç değinmedik. BDDK'nın bağımsızlığı tümüyle yok edildi. Faik Bey de orada görev aldı, Kerim Bey belki onun bir anlamda mağduru oldu diyelim. İhtiyatlı ve basiretli gözetim ve denetim anlayışı, yerini müdahalelere bıraktı, mikro yönetime bıraktı; sorunları ertelemeye ve halının altına süpürmeye bıraktı. Yani dolayısıyla bu tabii vahim hatalar sonucunda da ne oldu? Tabii ki rezervler eksiye düştü, işte herkes bahsetti Türk Lirası tarihi olarak en değersiz noktaya geldi, üç haneli enflasyon günleri geri geldi; Türk varlıkları kelepir haline geldi. Bakın yani bir bankanın yüzde 6 hissesini almak için verilen tutarın onda biri kadar bir tutarla bankanın bugün kendisini satın alabiliyorsunuz. Bugün kendisini satın alabiliyorsunuz. Yani bu mudur yerlilik, millilik? Ben soruyorum açıkçası. Türk varlıklarını kelepir haline getirdiniz siz. Sonunda ne oldu? Kredi notumuz da geldi, tarihin en kötü seviyesine düşmüş oldu. Bakın 5 basamak yatırım yapılabilir seviyenin altına düştük. Yani içinde yer aldığımız ligi saymaya gerek yok. Bunun tabii ki risk primlerine yansımaları, borçlanmaya yansımaları -Kerim Bey onlara değindi- ama tabii bir cümleyle toparlarsam Hakan Bey; işte bu kamu maliyesi ve özellikle Merkez Bankası alanında atılan adımlar, istikrarlı, öngörülebilir, güvenilir bir iş, yatırım, üretim ve istihdam ortamını yok etti. Şimdi hep duyuyoruz, hükümet diyor ki: "Biz yeni bir modele geçtik. İşte bu modelin ismi yatırım, üretim, ihracat, istihdam." Sanki başka bir model varmış gibi, yani sanki geçmişteki hükümetler başka bir hedef ortaya koymuş gibi; tüm ülkelerin tüm dönemlerdeki nihai iktisat politikalarının hedefi budur zaten. Siz bunu sağlayacak ortamı oluşturdunuz mu,

oluşturmadınız mı? Adımlarınız bunu sağlamaya yetiyor mu, yetmiyor mu? Yoksa bundan uzaklaşıyor musunuz? Ama işte herhalde yeteri kadar bahsettim diye düşünüyorum, bu ortam şu anda yok edilmiş durumdadır. Buradan nasıl çıkarız da ikinci turda toparlamaya çalışacağım? Çok teşekkürler.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler Sayın Çanakçı.

Efendim ilk turu bitirdik. Aslında o kadar tarihi değerlendirmeler var ki, bugün bu buradaki konu, yapılan konuşmalar aslında birçok televizyondaki ekonomik programları izledikten sonra, burada dile getirilen hususların önemi ve tarihi yargıları, değerlendirmeleri ne kadar önemli olduğunu tekrar görüyoruz. Birçok ekonomist olduğunu iddia eden insanların çıkıp televizyonlarda verdiği söylemler ne denli sığ kalıyor. Bugün değerli katılımcıları, değerli konuklarımızı izledikten sonra bütün bu sizlerin anlattıklarını biz de ayrıca yazıya da dökeceğiz. Onun için bence tarihi bir toplantı bu. Hem video olarak yayınlayacağız sürekli ama yazılı olarak da bu güzel değerlendirmeleri, konuşmaları mutlaka birçok kitlelere de ulaştıracacağız. Ben zamandan kazanmak için aslında ilk turdaki söylenenlerin özetini çıkardım, değerlendirmek isterim ama anladığım kadarıyla YouTube'ta da değerli izleyicilerden birçok sorular geliyor. Her konuşumumuz da birer soru sora bilme imkanı da bulabilmek için ben bu hakkımdan feragat ediyorum.

Şimdi ikinci tura geçiyoruz efemim. Bütün bu memleketin ekonomisi de dahil gelinen nokta ortada. Bu yönetim, değerli konuşmacıların açıklamalarından sonraki yapılan zafiyet, yanlış hatalar, bütün bunlar gerçekten birçok kitlelerde, birçok çevrelerde umutsuzluğa neden oluyor. Ülkeden kaçış, gençlerin geleceğe umutsuz şekilde yaklaşması ve birçok yurtdışında iş imkanları ya da yurtdışında eğitim amaçlı ülkeyi terk etmeleri aslında kitlelerin bir anlamda ne kadar gelinen noktanın umutsuz olduğu yönünde bir izlenim yaratmış durumda. Sizlerden ricam, bu 7 dakikalık bölümde bu gerçekten bu sarmaldan, bu yaşanan zorluklardan çıkmak mümkün mü? Çözüm önerilerimiz ne? Seçim, sandık geldikten sonra muhtemelen yeni bir siyasi irade oluşacak. Bu siyasi iradenin ivedilikle atması gereken adımlar neler? Sizlerden ricam bu konularda da değerli görüşlerinizi bilmeniz. Çok teşekkür.

Buyurun Sayın Tigrel.

Ali TİGREL- Teşekkür ederim Hakan Bey. Ben de büyük bir ilgiyle diğer konuşmacıları dinledim, gerçekten çok önemli konuların altını çizdiler.

Şimdi ben kısaca önümüzdeki risklere bakacağım ama öyle çok çok kısa olarak; arkasından da hani nelerin yapılması lazım, ona odaklanmak istiyorum. Ama şunu söyleyeyim: Türkiye bu kötü durumdan kurtulacak potansiyeli taşıyan bir ülke, yeter ki aklın yoluna dönmesini bilelim. Şimdi benim gördüğüm birinci risk şöyle: Bu faiz-kur-enflasyon sarmalının yarattığı belirsizlik yanı sıra, Ukrayna-Rusya krizi bağlantılı etkiler sonucunda 2022 yılının ilerleyen aylarında sabit sermaye yatırımlarının durma noktasına gelebileceğini düşünüyorum. Yani bu ciddi bir risk benim yaptığım değerlendirmenin içinde.

İkinci önemli risk, özellikle yüzde 100'ün üzerinde olan üretici fiyat artışının tüketime yansımaları; 2022 başındaki ölçüsüz derecede yüksek elektrik, doğalgaz ve benzeri zamlar ve belki de çok da önemli bir husus, petrol fiyatlarındaki artışlara bağlı akaryakıt fiyat ayarlamaları eşel mobil sisteminde. Sonucunda yılın ilk çeyreği sonunda ve hatta daha sonraki aylarda enflasyon hızının yükselmeye devam edeceği ve 2021 sonu değerinin çok üstüne çıkması olasılığı; bu da ciddi bir risk olarak karşımızda duruyor. Tabii buna bağlı olarak sade yurttaşın satın alma gücü yılın ilerleyen aylarında düşmeye devam edecek ve bu durum sosyal huzursuzluğu artıracaktır. Tüm bunların yanında satın alma gücünün düşmesine bağlı olarak, harcamaların yapısının değişmesiyle hizmetler sektöründe ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalınabilir. Tüm arkadaşlarım değindiler, bütçenin durumu bir başka sorun, muhtemelen çok daha yüksek bir açık verilecek. Kur korumalı mevduat hesaplarının, kur farkı ödemeleri de bu açığı daha da yürütecektir. Eğer politika faizinin enflasyonun çok altında tutulması saçmalığı devam ederse, sanıyorum kamu maliyesi daha da büyük bir krizle karşı karşıya kalabilir.

Çok önemli bir konu, başta Amerikan Merkez Bankası olmak üzere faiz artırımları, küresel faiz oranlarının yükselmesiyle Türkiye benzeri ülkelerin yerel paraları çok daha büyük baskılar altında kalabilir. Ukrayna-Rusya savaşının yol açtığı jeopolitik, ekonomik ve sosyal gelişmelerin Türkiye üzerinde çok yönlü ve olumsuz etkileri olma olasılığı çok yüksektir. Bu arada tabii küresel büyümenin de yavaşlamasıyla, Türkiye'nin ihraç ürünlerine olan talep de gerileyebilir ve çok önemli dış borçların döndürülmesinde ciddi

sıkıntılarla karşı karşıya kalabiliriz, bu ciddi bir risk. Yenilenen krediler, mevcut CDS primleri ve Euro tahvil faizleri göz önüne alınırsa çok daha maliyetli bir hale gelebilir. İbrahim Bey CDS priminin ne kadar yükseldiğini gösterdi, hatta dün bir ara 700 civarındaydı, korkunç bir şey yani. Yani ben hakikaten dehşet verici bir tablo olarak bitiriyorum. Ve ben şunu da söyleyeyim: Yani ciddi ve tutarlı politika tedbirleri alınmadığı takdirde, Türkiye ekonomisi durgunluk içinde enflasyon anlamına gelen bir stagflasyon dönemine bile girebilir, yani bu riski de çok net olarak görüyorum.

Şimdi önerilere gelirsek, bir kere şu ölçüsüz derecede eksi olan reel faiz sorununun çözülmesi lazım. İkincisi, her türlü savurganlık, şatafat, gereksiz harcamaya son verilmeli; en tepeden başlayacak bir tasarruf seferberliği esas olmalı. Bütçedeki tüm mega altyapı projeleri ertelenmeli. Üzerinde toplumsal mutabakatı olmayan, yapılabirliği tartışmalı ve birçok yönden sakıncalı projelerden vazgeçirmeli, Kanal İstanbul bunlardan bir tanesi zaten. Döviz kuruna endekli ödemeler ve bütçeden verilen gelir garantileri ertelenmeli veya azaltılmalı ve bu bağlamda tüm sözleşmeler içinde bulunduğumuz koşullar bağlamında gözden geçirilmeli diye düşünüyorum. Ukrayna-Rusya savaşı çok önemli. Burada dengeli bir politika izlemek zorundayız ve Rusya ile karşı karşıya gelmekten kaçınmalıyız. Bu bağlamda Montrö Sözleşmesi'nin tüm hükümlerine bağlı kalmalı ve birileri isterse bu konuda hiçbir şekilde taviz vermemeliyiz. İbrahim Bey değindi, ülkenin kredi notu fevkalade endişe verici bir düzeye indirildi. Kredi notumuz birkaç hafta önce açıklandı B

, bunun anlamı yüksek derecede spekülasyon ekonomisi. Yani yatırım yapılabilir seviyenin 4-5 kademe altında bulunuyoruz. Onun için yatırımcıya güven telkin edecek bir olumsuz beklenti de olumluya çevirecek bir iklimin yaratılması yaşamsal derecede önem taşıyor.

Kısaca benim bu noktada söyleyeceklerim bu kadar ama şunu da söyleyeyim: Toplumu kutuplaştırarak, birlik ve beraberliğimize zarar veren söylem ve eylemlerden herkesin vazgeçmesi gerekir diye düşünüyorum. Aslında daha çok şey söyleyebilirim ama 7 dakikaya sadık kalmak için bu noktada yorumlarımı sonlandırıyorum, çok teşekkür ediyorum. Faik Bey bakalım neler söyleyecek?

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler efendim, lütfettiniz; zaman içindeki duyarlılığınız için de ayrıca şükranlarımı sunuyorum. Buyurun Sayın Öztrak.

Faik ÖZTRAK- Şimdi tabii Ali Bey süratle alınması gereken birtakım tedbirleri söyledi. Belki bugün ülkenin en çok sıkıştığı alanlardan biri olan gıda güvenliği ve tarım konusunda alınacak tedbirleri de buna ilave etmek lazım. Gerçekten hem buğdayda hem ayçiçeğinde bu Ukrayna kriziyle birlikte sıkıntılar yaşayacağımız anlaşıyor. Burada bunu ilave etmek istiyorum ama baktığınız zaman Türkiye'de kötü yönetim ve işlemeyen bir sistemle karşı karşıyayız. Dolayısıyla önümüzdeki seçimler bence son derece kritik. Önümüzdeki seçimlerde sadece kötü bir yönetimi değiştirmeyeceğiz, aynı zamanda sandıkta bir sistem değişikliği, rejim değişikliği yapacağız; otokrasiden diktatörlüğe doğru giden bir rejimi de sandıkta değiştirmek gibi önemli bir eylemi tamamlayacağız.

Bu çerçevede Türkiye'de ekonominin yeniden rayına girmesi, biraz önce İbrahim Bey'in söylediği orta gelir tuzağından kurtulabilmek için dört ayaklı bir stratejiye ihtiyacımız var. Aşağı yukarı bu stratejinin izlerini de sizin bu yapılanmanızda görüyorum. Yani sizin vakfın yapılanmasına baktığım zaman, orada da buna benzer bir yapılanma ilginç bir şekilde ortaya çıkmış. Bu dört ayaklı stratejiyi biz uzunca bir süredir tekrarlıyoruz.

Bunlardan birinci ayak, bence en önemlisi Türkiye'de süratle yeniden adaletin sağlanması, hukuk devletinin yeniden güçlendirilmesi, demokrasinin daha ileri bir noktaya mutlaka süratle taşınması lazım. Yani özetlersek can ve mal güvenliğinin sağlanması lazım. Bu kapsam içinde de bence bu istikrar açığını da giderecek bir biçimde önce bir kere bir tarafsız cumhurbaşkanı açığının giderilmesi lazım, cumhurbaşkanının tarafsızlaşması lazım. Ondan sonra da bunun arkasından parlamentoyu güçlendirecek, parlamenter sistemi güçlendirecek, ileri bir demokrasi noktasına taşıyacak olan birtakım düzenlemelerin yapılması. Özellikle Türkiye'de muhalefette bulunan 6 partinin bu çerçevede bir uzlaşmaya varmış olması tabii bu ülkede çok büyük bir umut ve sevinç yaratmış durumda.

Bir diğer alan, -yani dört sütun var demiştim- bir diğer sütun üretim. Biraz önce İbrahim Bey'in altını çizdiği gibi Türkiye bu üretim meselesinde, verimlilik meselesinde biraz geride kaldı. Dolayısıyla bu alanda eğitimden başlamak üzere çok ciddi birtakım

adımların atılması lazım. Yine bu çerçevede bu adımların belirlenebilmesi bakımından da Türkiye'nin güçlü bir Planlama Teşkilatı'na ihtiyacı var. Yani şu anda benim görebildiğim kadarıyla bürokraside bir programı koordine edebilecek, bir yapısal değişim programını yapacak ve o çeşitli kurumlardaki faaliyetleri koordine edebilecek bir yapı şu anda mevcut değil. Dolayısıyla bu üretim meselesinin içinde bence ağırlıklı olarak bir yeni stratejik planlama teşkilatının kurulması mühim.

Ayrıca biz burada bir başka bir şeyi daha söylüyoruz: Yani Türkiye'de bir sürü koşullu yükümlülükler var, bir sürü verilmiş olan garantiler var. Bu özellikle baktığımız zaman kamudaki dolarizolasyonun hangi noktalara kadar ulaştığı konusunda tereddütler var. Bütün bunları bir an önce bir stratejik planlama teşkilatı tarafından belirlenip, ondan sonra da bu çerçevede ekonominin gerçek görünümü ortaya çıktıktan sonra bunun üzerinden de bir politika manzumesini kamuoyuna sunulabilir hale getirecek, daha doğrusu uygulanabilir hale getirecek bir teşkilata da mutlaka ihtiyacı var.

Üçüncü ayak önemli olan, bu ekonomik süreçte kimsenin dışlanmaması lazım ve yaratılacak olan refahın hakça paylaşılması lazım. Yani bir şekilde buna dışarıda da artık "içeren büyüme" diyorlar. Uluslararası Para Fonu gibi birtakım kuruluşlar dahi bu kapsayıcı büyüme olayını ciddi şekilde gündeme getiriyorlar. Yani refahı hakça dağıtabilecek, herkese ulaştırabilecek birtakım mekanizmaların da mutlaka kurulması lazım. Biz mesela Cumhuriyet Halk Partisi olarak burada bu en önemli mekanizmalardan biri olarak aile destekleri sigortasını görüyoruz.

Son olarak da bugün bence en fazla ihtiyaç duyduğumuz olaylardan bir tanesi sürdürülebilirlik. Yani birincisi bu özellikle çevre politikalarımızın sürdürülebilir olması lazım. Bu karbon limitlerine uyulması meselesi, dijitalleşme sürecinde aşırı robotlaşmanın önlenmesi suretiyle aşırı işgücü tasfiyesini önleyecek birtakım mekanizmaların getirilmesi falan gibi birtakım mekanizmalar dışında, bence burada kritik olan üç tane alan var. Bir tanesi çevre, biraz önce biraz ondan bahsetmeye çalıştım.

İkincisi para politikası; yani Türkiye'de bugün artık para politikası tamamen enflasyonist yapıdadır ve sürdürülebilirliği kalmamıştır.

Üçüncüsü maliye politikası. Bugün maliye politikası derken sadece bütçeye bakmamak lazım. Türkiye'de bir de Hazine'ye paralel başka hazineler de kuruldu. Mesela

Varlık Fonu gibi. Tüm bu kamudaki durumu konsolide ederek bakmak lazım ve mali disiplinin mutlaka yeniden sağlanması gerekiyor. Bu konuda da gerekirse belli çabaların, yani mali kural gibi birtakım unsurların, politikaların da mutlaka gündeme getirilmesi gerekiyor. Bütün bunları yapmak suretiyle topluma, yani daha doğrusu bütün ekonomik aktörlere gerekli güvenin verilmesi lazım.

Biz burada şunu söylüyoruz: Yani artık bu ekonominin rayına girebilmesi ve bu dört sütun üzerinde orta gelir tuzağından hızla çıkarak, o hani hedeflenen ilk 10 ekonomi, 10 büyük ekonomi arasına girebilmesi için mutlaka artık yeni kurallara ihtiyacımız var. Yeni kuralların altında yeni kurumlara ihtiyacımız var; biraz önce söyledim, planlama teşkilatı gibi. Ve son olarak da mutlaka yeni kadrolara ihtiyacımız var. Bu mevcut kadroların artık güven uyandırması mümkün değil. Bu güven meselesi bence son derece mühim. Bir kere güveni sarstığınız zaman, o geriden geri gelmiyor ne yaparsanız yapın. O nedenle de bu çerçevede de mevcut kadroların mutlaka değişmesi gerekiyor.

Evet, benim de bu bölümde söyleyeceklerim bu kadar. Herhalde 7 dakikayı biraz da aşmış olduk. O çerçevede ben de burada durayım.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler efendim. Zaten verdiğiniz mesajlarla önümüzdeki dönemdeki yeni siyasi iradenin öncelikleri konusunda da bir fikir verdi açıklamalarınız. Çok teşekkürler. Sayın Rota, buyurun efemim.

Kerim ROTA- Çok teşekkür ederim Hakan Bey. Yani çözüm önerilerini konuştuğumuz, ekonomi hakkındaki çözüm ödeneğini konuştuğumuz zaman gerçekten Faik Bey'in söylediği gibi en başta adaleti, hukuku, demokrasiyi konuşmadan olmaz. Yani bu sistemin içerisinde düzgün bir ekonomi politikası izlemek bence imkansız. Böyle bakınca bu güçlendirilmiş parlamenter sistem uzlaşının ben de çok değerli olduğunu düşünüyorum. Önümüzdeki dönemde de genişleyerek Türkiye'deki sorunların en azından orta vadede çözülmesine çok büyük katkı sağlayacağını da görüyorum. Dolayısıyla ekonomide çözüm önerilerinden konuşuyorsak, öncelikle yasama gücü zayıflayan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin etkin hale getirilmesi ön şart diye düşünüyorum. Tabii ki sistem değişikliğiyle olması bunun en ideali. İşte Sayıştay denetimlerinin gerçek niteliğine dönüştürülmesi, yargının üstündeki vesayete son verilmesi; Merkez Bankası, BDDK, SPK

gibi kurumlara ehil ve liyakatli kadrolar atanması; Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarının iptal edilmesi, müsteşarlık makamının tekrar canlandırılması, yolsuzluklarla etkin mücadele; bunlar sistemin olmazsa olmazları. Ama daha bir alt makro önlemlere geldiğimizde, bir kere Türkiye'nin artık gerçekçi bir bütçe yapması gerekiyor. Yani bu seneki bütçenin ortalama kurunun 9 lira civarında olduğunu unutmayalım. Bu bütçe zaten daha ocağın 2'sinde çöp olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin artık daha gerçekçi bir bütçeleme tekniğine geçişi gerekiyor. Türkiye'nin yine gerçekçi bir orta vadeli program hazırlaması gerekiyor. Bu kamu-özel işbirliğinde mutlaka bütün projelerin başından sonuna, ihalesinden bugüne kadar tekrar bir adil değer hesabına maruz kalması, adil değer hesaplanması ve kamunun buradaki gerçek bedeli ödemesi, bunun üstündeki yolsuzluk bedellerinin tasfiye edilmesi hemen gerekiyor.

Vatandaş bütçesi uygulamasına geçilmesi gerekiyor. Yine Stratejik Planlama Teşkilatı, Devlet Planlama Teşkilatı'nın hayata geçirilmesi gerekiyor. Türkiye'nin çok kapsamlı bir vergi reformuna ihtiyacı var. Aynı durumda olan her bir gerçek ve tüzel kişinin aynı şekilde vergilendirilmesi esastır. Kayıt dışıyla Türkiye'nin mücadele etmesi gerekiyor, samimi mücadele etmesi gerekiyor. Vergi, teşvik ve istisnalarının, toplam vergiler içindeki payının mutlaka kanunla sınırlandırılması gerekiyor. Bugün bu yüzde 25 seviyesine çıkmış durumda. Kontrol edilemez bir şekilde vergi istisnası ve teşviki yoluyla rant yaratılıyor. Kamuda tasarrufu -Ali Bey'in söylediği- gibi mutlaka merkeze alarak, gelir adaletsizliğinin ve yoksulluğun önlenmesinde kamu tasarrufun da önemli bir araç olarak kullanılması gerekiyor. Faik Bey'in bahsettiği gibi bir mali kural veya uyarlanabilir mali kural uygulamasının hayata geçmesi gerekiyor. Varlık Fonu'nun hemen kapatılması ve tasfiye edilmesi gerekiyor. Kamu ile vatandaş arasındaki alacak-verecek ilişkisinin daha adil bir düzene oturması, oturtulması gerekiyor. Örneğin yükseköğretim öğrencisi gençlerin tüm borçları için bir yeniden yapılandırma mutlaka artık gerekiyor. Yani Merkez Bankası, BDDK gibi kurumlara liyakatli atamalar yapılması ama onların performanslarının da -yani Merkez Bankası performansı derken yüzde 5'lik enflasyon kastediyorum- Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından mutlaka denetime açık olması ve bu kuruluşların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kanunda tanımlı görevleri hakkında hesap vermeleri ve denetlenmeleri gerekiyor.

Türkiye'nin şu 128 milyar meselesini, soruşturmasını yapmasını, gerekli bu dersleri buradan çıkartmasını ve bir daha ileride kimsenin usulsüz bir şekilde kamu kaynaklarını böyle çarçur etmesinin engellenmesi mutlaka gerekiyor. Bankacılık sektöründe mutlaka bir şeffaf bilanço ortaya konup, önlemlerin alınması gerekiyor. Kamu bankalarının siyasi saiklerle kullanılmasına son verilmesi gerekiyor. Bilançoların şeffaf olması, ihtisas kredilerinin dışında verecekleri kredilerin de şeffaf bir şekilde kamuoyuyla daha verilmeden önce veya verilme aşamasında paylaşılması gerekiyor. Ama belki bunların en önemlisi de Türkiye'nin enflasyonla gerçek bir mücadele sürdürmesi gerekiyor. Yüzde 5 ve üstündeki bir enflasyonun başarısızlık olduğunu bütün toplumla açık bir şekilde iletişim de yapması gerekiyor. Vergi sisteminin şeffaf hale gelmesi, kayıtlı çalışanların arttırılması ve vergide beyanname usulüne geçilmesi için de mutlaka bir takvim belirlenmesi, demokratik katılımın, özellikle kamu harcamalarında demokratik katılımın artırılması için vatandaşlarımızın da teşvik edilmesi ve vergi bilincinin geliştirilmesinde gerektiğini düşünüyoruz.

Bütün bunlar bir orta vadeli süre içerisinde yapılabilir. Yani bir hükümet süresinin bütün bunları yapmak için ben yeterli olduğunu düşünüyorum. 5 senelik bir hükümet süresinde burada bu tohumlar atılır, filizler alınır ve beşinci senenin sonunda ürün alımı noktasına gelir. Bunların içinde belki en zoru gelir dağılımını düzeltmek ve yoksullukla mücadele bunların en zoru. Bundan 5 sene önce daha kolay olan işimiz şimdi çok daha zorlaşmış vaziyette. Ama 5 senelik bir süre içerisinde de Türkiye'nin ben burada da yol alacağına kesinlikle inanıyorum. Teşekkür ederim.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler sayın Rota. 5 senelik bir perspektif içerisinde birçok sorunun çözümüne yönelik mesafe kaydedileceğini duymak bence o umutsuzluk havasının ortadan kaybolması açısından da güzel bir açıklama. Sayın Çanakçı, buyurun efendim. Son sözü size veriyorum, daha sonra soru-cevaba geçeceğiz.

İbrahim ÇANAKÇI- Evet, zaten birçok konuya değinildi. Yani tabiri caizse "akıl yolu birdir" denilecek türden çözüm önerileri ortaya konuldu. Tabii şimdi çok kısa vadede hemen beklenti, bu Rusya-Ukrayna savaşının ekonomi üzerinde, günlük hayat üzerindeki etkilerinin tabii ki nasıl yönetileceği. Bu çok çok önemli. Tabii çok ciddi bir enflasyonda

baskı söz konusu. Zaten çok yüksek düzeylere çıkmış ve işte önümüzdeki döneme ilişkin de çok ciddi baskılar var. Yani burada kontrolün elden geçirilmemesi ve gerçekten geri dönülemez bir noktaya girilmemesi çok çok önemli kısa vadede hemen. Tabii bu zamların ve işte savaşın diğer yansımalarının, tedarik zincirindeki yansımalarının, günlük hayata, vatandaşın hayatına yansımalarını önlemek çok çok önemli, öncelikli bir konu. Yani buna Faik Bey de biraz değindi gıda güvenliği bağlamında ve diğer konularda.

Tabii bu konularda ne yapılması gerekiyor kısa vadede? Yani önce maceracı politikalarından vazgeçilmesi lazım, bu maceradan vazgeçilmesi lazım. İşte maceranın ne olduğuna Ali Bey de değindi, biraz Kerim beyi de değindi hem para politikası alanında, hem maliye politikası alanında. Tabii önemli bir konu, sektörel destek programlarının derhal hazırlanması lazım. Yani bu sektörel destek programları hem özellikle tarım, esnaf ve dar gelirli kesimlerle ilgili destekler neler olacak? Hem işte Faik Bey'in değindiği bu güvenlik konuları, gıda güvenliği, enerji güvenliği gibi konular nasıl ele alınacak, nasıl yönetilecek? Bunun olabilmesi için de tabii bütçede yeni bir önceliklendirme yapılması gerekiyor. Yani bu çok çok önemli. Biraz önce kamu-özel işbirliği Projeleri örneğini verdim. Mesela kur korumalı mevduatta da aynı. Yani bugün itibarıyla açılmış olan hesapların kuru bugünkü düzeyinde kalsa bile, getireceği yük 30 milyar liranın üzerinde. Yani tarıma desteğin ve akaryakıttan beklenen ÖTV'nin tutarına eşit bu. Yani şimdi bu önceliklendirmeyi yapamazsanız, ilerleme sağlayamazsınız.

Tabii benim altını çizmek istediğim bir diğer nokta da şeffaflık. Şimdi sayın bakan çıkıyor bir açıklama yapıyor; Enerji Bakanı, işte Hazine Bakanı vatandaşı teskin etmek için ama bu açıklamaların hiçbirisi bir veriye dayanmıyor, hiçbirisi somut bir adıma dayanmıyor. Bakın benim de bürokrasi hayatımda gördüğüm belirsizliklerin ve risklerin bu kadar arttığı dönemlerde en etkili ilaç şeffaflıktır; veriye, analize dayalı bilgi paylaşımıdır. Bunu ekonomiyi yönetenlerin aklından çıkarmaması gerektiğini düşünüyorum.

Tabii şimdi Hakan Bey, sorunlar böyle Enis Bey'in de başta değindiği gibi o kadar çok kökleşmiş, o kadar geniş alanlara yayılmış ki, yani bu sorunları bu hükümetin bu sistem altında çözebilmesi mümkün değil. Onun için daha bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç var, daha kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç var. Şimdi biz Deva Partisi olarak mesela ne

yaptık? Geçen 10 Şubat'ta Ekonomi ve Finans Politikaları Eylem Planımızı açıkladık. Bu eylem planımızın ismini de güçlü, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme modeli diye ortaya koyduk. Burada 8 ana başlıkta, 130'dan fazla somut adım yer alıyor. Bunların önemli bir kısmına Faik Bey de değindi, Kerim Bey de değindi. Biraz önce dediğim gibi zaten çözümler, akli selim çözümler çok ortaklaştığı için, ben onları tekrar etmeyeceğim.

Yani ekonomi yönetiminin güçlendirilmesi, gerek işte Stratejik Planlama Kurumu, gerek Hazine ve Maliye Bakanlığı ile ilgili, Varlık Fonu ile ilgili, politika kurullarıyla ilgili, Merkez Bankası, BDDK ile ilgili, düzenleyici, denetleyici kurumlarla ilgili tabii çok somut adımlar yer alıyor bu programın içerisinde. Yine tabii bu programın içerisinde yani para politikasıyla, maliye politikasıyla, bütçeyle ilgili, özellikle bütçe kısmıyla ilgili; yani mali kural, harcama reformu, harcamaların bütçe içine taşınması; yine Ali Bey'in değindiği bu kamuda tasarruf konusu... Kamu İhale Kanunu'nun sil baştan yazılması mesela. Kamu-özel işbirliği projeleriyle ilgili atılacak adımlar, KİT'lerle ilgili atılacak adımlar mesela. KİT'leri bir kenara bırakamayız, KİT'ler de çok ciddi şekilde sıkıntı içerisine sokuldu.

Yine bu kamu borç yönetimiyle ilgili çok somut, yani bu kur-faiz riskiyle ilgili benzer hataların tekrar edilmemesi için atılması gereken adımlar var. Bizim tabii bu programımızda finans sektörüyle ilgili çok kapsamlı adımlar var. Özellikle bu sermaye piyasalarının güçlendirilmesiyle ilgili, sermayenin tabana yayılmasıyla ilgili adımlar var. Kamu bankaları ile ilgili; mesela kamu bankalarının ayrı bir başlık altında ele alınması gerekiyor. Yani hem tabi ki halının altına süpürülmüş sorunların ortaya çıkartılması, hem yönetim yapılarının değiştirilmesi, hem üst yönetime, hem görev ve sorumluluklarıyla ilgili, yani gelecek döneme ilişkin görev ve sorumlulukları ile ilgili, sektör içindeki konumlarıyla ilgili bunların tabii ki... Yani Ziraat Bankası'nın çiftçinin, Halk Bankası'nı, esnafın bankası olmasını sağlayacak adımlar atılması lazım.

Yine bizim bu eylem planımızda tabi istihdamla ilgili, özellikle işgücü politikaları ve mesleki eğitimle ilgili de çok köklü adımlar var. Çünkü bu yoksulluk meselesini halletmek istiyorsak, tabi ki bunun yolu istihdamı arttırmak, ücret düzeyini, nitelikli istihdamı arttırmaktan geçiyor. Bunun nasıl sağlanacağı ile ilgili de açıkçası somut eylemler var. Ben bunların tek tek şeyine girmeyeyim Hakan Bey, izleyicilerimizi yani web sitemizden eylem planını incelemeye davet edeyim. Çünkü süremiz buna elvermiyor.

Fakat ben bir noktanın altını çizerek kapatmak istiyorum: Tabii bizim şimdi konuştuğumuz daha çok ekonomi ve finans politikaları. Yani ekonomi ve finans politikaları çok çok önemli, çok çok kritik. Ama ben konuyu hep böyle bir uçağın kalkışına benzetiyorum. Şimdi ekonomi ve finans politikalarının rolü, uçağın pistini kalkışa hazır hale getirmektir. Yani o pistte varsa tümsekler, varsa engeller onları ortadan kaldırmaktır. Birinci bölümde dediğim gibi öngörülebilir, güvenilir, istikrarlı bir iş, üretim, yatırım, istihdam ortamı oluşturmaktır. Ama uçağı kaldıracak uçağın işte bir motoru nedir? Baktığınız zaman tarımdır. Diğer motoru nedir? Sanayidir, enerji politikalarıdır; bakın yani dijital dönüşümdür. Uçağın yakıtı nedir? Eğitim politikalarıdır, eğitim politikalarıdır. Tabii ki o uçakta konforlu seyahatin şeyi nedir? Sosyal politikalarıdır. Onun için biz bu modelimizin ismini güçlü, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme modeli diye koyduk. Yani Enis Bey'in de girişte ifade ettiği gibi, sorunlar çok köklü, çok derin ve çok alana yayıldığı için çözümlerin de bu çerçevede oluşturulması gerekiyor. Yani biz tabii açıkçası Dava Partisi olarak da bu alanlarla ilgili de eylem planlarımızı hazırlıyoruz. Bugüne kadar 5 tane eylem planı açıkladık. Her birinde yani 50-60 civarında somut eylemler var. Bunlar hem bütçeleri hesaplanmış, hem takvime bağlanmış, hem sorumlulukları belirlenmiş eylem planları. Önümüzdeki dönemde yaklaşık bir 15 civarında eylem planı daha paylaşacağız. Dolayısıyla hani buradan çıkış var mı diye sordunuz, umut var mı? Umut kesinlikle var. Hazırlıklar zaten hani burada tabii Kerim Bey, Faik Bey, hani diğer partileri de temsil ediyor; tabii onların da hazırlıkları var. Herkesin çok kapsamlı hazırlıkları var. Dolayısıyla bu sıkıntıların da çok kısa sürede aşılmasıyla ilgili de ben açıkçası çok ümitvarım. Yani bunlar bir sistem değişikliği, yönetim anlayışı değişikliği, insan kaynağı meselesi ve politikaların doğru bir eksene oturtulması meselesi olduğu için, bunlar çok hızlı şekilde ele alınır, çok hızlı şekilde hayata geçirilir ve işler de çok kısa sürede toparlanır.

Hatta ben bir cümleyle bitireyim, yani ben şunu söylüyorum: Seçim yaklaştıkça, yani sandık ufukta artık belirdikçe işler Türkiye'de düzelmeye başlayacak. Ama bu hükümetin atmış olduğu adımlardan dolayı değil, almış olduğu kararlardan dolayı değil, sandığın geldiğinden dolayı, sandıkta bu hükümetin değişeceğine milletin inanmasından dolayı; sandıkta akli selim sahibi, basiretli politikaları hayata geçirecek, o biraz önce herkesin çizmiş olduğu o ortak paydayı harekete geçirecek, uygulamaya koyacak bir

yönetimin geleceğine olan inançtan dolayı olacaktır. Onun için hiç ümitsizliğe, hiç karamsarlığa gerek yoktur diye tamamlamak istiyorum.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler sayın Çanakçı. Efendim, 1 saat 50 dakikada toplantımızı sonuçlandırdık amaçladığımız ölçüde. Yalnız katılımcılardan gelen çok fazla soru var ve çok ilgi var. Bir defa toplantıya katılan Sayın Aytuğ Atıcı Bey'e de çok teşekkür ediyorum. Çok toplantıdan yararlandığı yönünde de bir ibare yazmış. Ben göremiyorum, çünkü YouTube'daki yazılanları sağ olsun arkadaşlarımız, bu ekibimiz bana mümkün olduğu kadar göndermeye çalışıyorlar. Onun için sık sürekli oradan da notlar alıyorum, çünkü onlarca soru var. Gelen bu sorular çok güzel sorular aslında, hepsini sormak isteriz ama zamanımız zaten bitti.

Ben o sorulardan 4 tanesini, genel sorulmuş nitelikte gördüğüm o 4 tanesini seçtim. Şimdi izninizle değerli konuşmacılarımıza birer soru soracağım, çok kısa soracağım. Lütfedip eğer katılımcıların da sorularına yönelik, onlar da bu kadar saat izlediler değerli konuşmaları. Zaten buradaki sorulan soruların bazılarının yanıtları da zaten konuşmalarda vardı. Ama bazı spesifik hususlar var ki, onlar konusunda da belki birkaç dakikayla rica edeceğim, istisnai olarak 1 saat 50 dakikayı aşacağız ama bu kadar güzel bir toplantıda da bu soruların sorulmaması yönünde de bir inisiyatif almak istemiyorum. Katılımcılar açısından da önemli olduğunu düşünüyorum.

Sorular Ali Bey'e yöneltilen, daha doğrusu genel ama Ali Bey'e sormak istediğim soru şu. İsterseniz dört soruyu da sorayım. Hangi konuşmacıma hangi soruyu yöneltiyorum; ondan sonra da teker teker birer dakikalık, birkaç dakikalık yanıt alayım.

Ali beye şunu soruyu yöneltiyoruz diyelim katılımcılarla beraber: Sayıştay raporları ve görev zararları arasında nasıl bir hukuki ilişki var? Görev zararları için yaptırımlar var mı? Bu konudaki düşünceleri ne? Sayın Tigrel'den bu yönde bir yanıt almayı rica ediyoruz bu soruyla ilgili.

Diğer bir soruyu ben birkaç kişi de sormuş ve ben Sayın Rota'ya sormak istiyorum: Türkiye finans sistemi hep borçlanarak mı devam edecek. Yani borçlanma süreci, finans sektörünün gelecekteki belirlenecek politikalarda da önemli bir araç mı olacak? Yeni siyasi irade bu finans sistemini borçlanarak mı sürdürecektir? İkinci soru bu.

Üçüncü soruyu Sayın Öztrak'a sormayı, yöneltmeyi öngörülen, beyin göçü meselesi. Sayın Öztrak, yeni kadrolarla çok haklı olarak önümüzdeki dönemdeki ekonominin yeniden yapılanmasında, yeni kadrolara, yeni beyinlere ihtiyaç olduğunu belirtti. Türkiye'de yaşanan beyin göçü konusunda ne düşünüyor? O konuda görüşlerini almak istiyoruz.

Sayın Çanakçı'ya da Hazine garantili projeler konusunda; bugüne kadar birçok müteahhitte verilen bu tür projelerin yarattığı hava nasıl bir iklim içerisinde ele alınacak yeni siyasi dönemde? Bu konuda birkaç dakikalık yanıt vermesini rica ediyoruz.

Buyurun Sayın Tigren, sizden önce başlayayım.

Ali TİGREL- Şu anda Türkiye'de denetim mekanizmaları hiç çalışmıyor. Yani ben zaten yaptığım sunumun ilk bölümünde bunu özellikle vurguladım. Yani kuvvetler ayrılığının çalışmaması Türkiye'nin en büyük sorunlarından bir tanesi diyelim. Şimdi Sayıştay bir şeyler yapmaya çalıştı. Aslında ben Sayıştay'ın bazı raporlarını da okudum, hani bazı yanlışlıklara, İhale Kanunu'nun ihlallerine, kurumların yaptıkları uygulamaların eleştirilerine kadar idarenin geniş bir yelpazede ortaya eleştiriler kondu ama hiçbir şekilde bunların gereği yapılmadı. Yani dolayısıyla aslında mevcut sistemde bile denetim mekanizmasını çalıştıracak imkanlar olmasına rağmen, bunların hiçbirisi yapılamadı. Hatta belki bu konuyu Faik Bey daha da benden iyi bilecektir, çünkü onlar sürekli işin içindeler. Ama benim gördüğüm kadarıyla problem mevcut sistemin veya rejimin yaklaşımlarından kaynaklanıyor. Biz bu aşamada "ya şöyle bir ilişki vardır veya yoktur" dersek bile bunun bir kıymeti yok açıkçası. Türkiye'nin -bunu sanıyorum Kerim Bey de söyledi, İbrahim Bey de söyledi- bugün karşı karşıya olduğu belki de en büyük mesele kuvvetler ayrılığının olmamasıdır. Bu olmadığı sürece de bizim bu sorunlara çözüm bulmamız fevkalade zordur. Bu kadar söyleyeceğim.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok mersi. Sayın Rota, buyurun efendim.

Kerim ROTA- Teşekkür ederim. Yani soru tabii hani finans sektörüyle ilgili değil de kamunun borçlanması ile alakalı diye anladım ben daha çok. Çünkü finans sektörü tanımı gereği tabii ki borçlanma yapıyor. Risk rasyoları ve sağlıklı yönetildiği sürece borcun sürdürülmesi üzerinden zaten bir sektör. Ama devletin ve kamu maliyesinin

borçlanma politikaları konusunda çok önemli bir değişim gerektiği açık. Yani değişken faizli ve dövizle endeksli borçlanmanın geldiği yer çok korkutucu. Bugün kamu borcunun üçte ikisi, yüzde 66'sı döviz olarak haline gelmiş vaziyette. Bu yüzde 37-38'di bundan 5-6 sene kadar önceki dönemlerde. Böyle baktığınızda bu risk yönetim prensiplerine mutlaka geri dönülmesi gerekiyor. Türkiye'nin tabii bundan sonra borcunu nominal olarak, yani büyüklük olarak aşağıya indirmesi neredeyse imkansız. Ama en azından milli gelire oranla borcunu artık daha fazla büyütmemesi ve belli plan dahilinde azaltmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu kamu maliyesinin önemli bir çıpa olarak tekrar hayata geçebilmesi açısından da kritik önemde görüyorum.

Belki kamu borcundan daha da önemlisi, özel sektörün, bireylerin yani vatandaşların borçluluk oranlarında ciddi anlamda kontrol altında olacağı bir kamu veya hükümet etme modelinin de ortaya konması gerektiğini düşünüyorum. Geçtiğimiz dönemlerde özellikle döviz borcunun çok fazla artmış olması sebebiyle özel şirketlerde ,ciddi anlamda da bu riskin kamuya ve vatandaşlara da sirayet ettiğini gördük. O nedenle dünyada borçluluk çok yüksek, Türkiye'de nispeten borçluluk daha kabul edilir düzeyde ama Türkiye'nin mevcut Türk Lirası'nın oynaklığı ve piyasa büyüklüğüyle karşılaştırdığımızda, Türkiye'nin borcunun da ben çok korkutucu olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin hem borcunu kontrol altına alması lazım, hem de piyasalarını büyütmesi ve ülkenin de büyümesi gerekiyor. Ancak bu yolla risklerimizin azalacağı düşüncesindeyim.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler Sayın Rota. Sayın Öztrak, buyurun efendim.

Faik ÖZTRAK- Bir de tabii Türkiye'nin baktığınız zaman iki önemli rekabetçi avantajı var. Bunlardan bir tanesi jeostratejik konumu. Yani Türkiye 4,5 saatlik bir uçuş mesafesinde 58 ülkeye, 1,5 milyarlık bir nüfusa ve 22 trilyon dolarlık bir pazara erişebiliyor. Bugün özellikle Çin'in, Çin'deki mevcut arz zincirlerinin giderek dünyada kısaltmaya başladığını düşündüğümüzde, yeni şartlarda Türkiye'ye bu önemli avantaj veriyor. Zaten bu avantajdan da biz son dönemde ihracattaki artışta ciddi ölçüde yararlandık. İhracattaki artışın arkasındaki en önemli nedenlerden biri de Türkiye'nin bu pazarları olan ulaştırma maliyetinin düşük olması. Bu bize bir avantaj sağladı kurun yanında. Yani kurla ilgili de yapılan, Türk Lirası'nın değer kaybetmesi de kısa vadede bir

avantaj sağlamış gibi görünüyor ama bu, bugüne kadar alışıldığı ondan çok daha kısa sürdü.

İkinci önemli üstünlüğümüz bizim genç nüfusumuz. Yani Türkiye hala daha demografik fırsat penceresi dediğimiz, bakan nüfusun bakılan nüfustan daha hızlı arttığı bir süreçten geçiyor. Artık tabii bu giderek kısalmaya başladı önümüzdeki dönem ama biz bundan da ciddi şekilde yararlanamadık. Açıkçası bir kere Türkiye'de eğitim sisteminin bir ideolojik vesayet altında olması nedeniyle biz bu nüfusa doğru düzgün bir eğitim veremedik. Birincisi bu. Dolayısıyla bugün Türkiye'de baktığınız zaman bu genç nüfusun dörtte biri ev genci olmuş, evde oturuyor. Bu OECD'deki en yüksek oran.

Onun dışında bugün yetiştirdiğimiz, iyi eğitim verdiğimiz gençlerimizse, öylesine umutsuzlar ki yurtdışına gitmekte çözümü arıyorlar. Ama baktığımız da var, mevcut hükümet de buna karşı son derece duyarsız. Hatta Türkiye'deki doktorlar için "giderlerse gitsinler" diyebilen bir cumhurbaşkanı var bugün ülkenin icra organının başında. Dolayısıyla ben şunu söylüyorum: Biz eğer bu rekabet gücümüzü kullanmak istiyorsak, bizim muhakkak bu nüfusumuzu, genç nüfusumuzu iyi yetiştirip, bu nüfusu bir şekilde ülkenin kalkınmasında da seferber edebilmemiz lazım. Ama ta bu şeyden başlayıp, yani demokratik standartların gerilemesinden, adaletin olmamasından, özellikle son dönemde yaşanan çok yüksek enflasyonların insanların ileriye dönük olarak !bu ülkede de artık bir şey yapılmaz" şeklinde gençlerde bir kötü beklenti yaratması, umutsuzluğu artırması nedeniyle bu ortaya çıkan beyin göçünü durduracak birtakım önlemleri almamız lazım. Aksi taktirde biz rekabet gücümüzü kaybediyoruz.

Ama benim gördüğüm manzara şudur: Şu andaki yönetim bu konularla hiç ilgilenmiyor. Onun ilgilendiği tek bir şey var: Giderayak, seçimler yaklaşırken bu ülkenin hangi kaynağı varsa, bunun hepsini sonuna kadar kullanmak istiyor. Ormanları, zeytinlikleri madencilere peşkeş çekiyor, SİT alanlarını peşkeş çekiyor ve gençlerin de yurtdışına gitmesinde çok ciddi, bilim insanlarının yurtdışına gitmesinde, beyin göçünde de hiçbir sakınca görmüyor. Bu gidişin mutlaka bir an önce durdurulması lazım. Bunu durdurmanın yolu da sandıktan geçiyor.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler ederim. Sayın Çanakçı, buyurun efendim.

İbrahim ÇANAKÇI- Evet, çok teşekkür ediyorum Hakan Bey.

Şimdi tabii Hazine garantili projeler, bunların ortaya çıkardığı sıkıntılar ve nasıl ele alınacak? Tabii ağırlıklı olarak kamu-özel işbirliği projelerinin kastedildiğini düşünüyorum. Tabii kamu-özel işbirliği modeli gerek bizim geçmişte başarıyla uyguladığımız, gerek dünyada başka ülkeler tarafından başarıyla uygulanmış bir model. Yani dolayısıyla bir model olarak bunun devam etmesinde biz herhangi bir sıkıntı görmüyoruz. Ama bu model maalesef birçok noktada çok yanlış bir şekilde kullanıldı. O birinci turda söylediğim gibi, bir anlamda o rant devşirme, rant paylaşımı ve kendi zenginini oluşturma aracı olarak kullanıldı ve birçok sorun da bundan kaynaklandı.

Ne oldu? Yani bu projelerin fizibilite aşamasında, ihale aşamasında, ihale sonrası yapılan değişiklikler aşamasında, raporlama aşamasında, denetim aşamasında, her aşamasında çok ciddi eksiklikler, usulsüzlükler ve hatta iddialar tabii var; birtakım yolsuzluk sayılabilecek durumlar söz konusu. Dolayısıyla biz diyoruz ki, ilk yapılacak iş bu projeleri hemen, ilk 90 gün içerisinde teknik, idari, hukuki ve yasama denetimine tabi tutmak. Hemen bunun derhal yapılması gerekiyor. Ondan sonra da bu denetimin sonucunda ortaya çıkacak sonuçlara göre, değerlendirmelere göre de gerekli adımları atmak. Tabii bu gerekli adımlar yine sözleşme hukuku çerçevesinde kalmak kaydıyla tabii ki risk paylaşımına ilişkin -işte ona Kerim Bey adil değer ifadesini kullandı. Ama bütün bunların yapılabilmesi için de bu bahsettiğim değerlendirmenin, incelemenin tabii ki sağlıklı bir şekilde yapılması icap eder. Bunu biz, Deva Partisi olarak söylüyorum, ilk 90 günde yapmayı taahhüt ediyoruz.

Şimdi diğer önemli bir konu, geleceğe yönelik olarak bu modelin nasıl kullanılacağı. Burada da biz diyoruz ki; bu projeler, yani bu model faydalanıcıların yaptığı ödemelerle kendini finanse eden projelerle sınırlı tutulsun. Yani böyle hastane gibi veya başka sektörler gibi böyle kullanıcı ödemeleriyle kendini finanse etmeyen alanlarda bu projelerin, bu modelin kullanılmaması gerekir diye düşünüyoruz.

Tabi bir diğer önemli adım; yani bu projelerin gerek kamu-özel işbirliği projelerinin, gerek büyük projelerin tüm aşamasına paydaşların katılımının sağlanması, bunların tabii şeffaflığını ve rekabetin sağlanması, bunların gerçekleştirilmesinde ve ayrıca da bunların bağımsız denetime tabi olması çok çok önemli.

Yine bizim taahhüt ettiğimiz konulardan birisi, bu kamu-özel işbirliği projelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, yani garantiler, bu garantilerin niçin verildiği, bu garantilerin Hazine'ye getireceği yüklerin periyodik olarak belli senaryolar altında, şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması.

Son olarak da yine -ilk turda söyledim- bu projelerdeki kur ve faiz riskini daha da etkili bir şekilde yönetecek ilkelerin, prensiplerin ve kuralların net bir şekilde ortaya konulması, bu çok çok önemli. Yani bunları sağlarsak tabii ki biraz önce bahsetmiş olduğumuz sıkıntıları yaşamadan...

Çünkü hükümetin de şöyle bir şey var, bugün Sayın Cumhurbaşkanı da söyledi, buna değinmeden geçemeyeceğim: "İşte büyük projeleri bunlar durduracaklar, bunlar altyapı projelerini şey yapacaklar." Kimsenin altyapı projeleriyle ilgili bir derdi yok. Kimsenin büyük projelerle ilgili bir derdi yok. Bunların nasıl daha ucuz, nasıl daha verimli, nasıl daha akılcı bir önceliklendirmeye yapılacağıdır mesele, buna odaklanmak gerekiyor. Bunun da altını çizmek istiyorum.

Son bir cümle, Ali Beyi söyledi, Faik Bey değinmediği için: Tabi Sayıştay denetimi en çok Hazine'yi ilgilendiriyor. Yani eskiden Sayıştay denetimi denilince, Hazine işlemleri raporu akla gelirdi. Onun için çok yakından da bildiğimiz bir konudur. Burada bir teknik düzeltme yapayım; Sayıştay denetimiyle görev zararı denildi soruda. Görev zararları farklı bir şey, kamu zararı, burada kritik olan şey kamu zarardır. Yani Sayıştay, kamu zararının var olup olmadığına bakar. Ortada bir kamu zararı varsa bunun takipçisi olur. Ama maalesef son yıllarda Sayıştay kamu zararı incelemeleri çok ciddi şekilde sansürlenmiş durumda, çok ciddi şekilde engellenmiş durumda, bunu raporlarda da görüyoruz. Bunun tek ilacı var, tek çaresi var, onu biz yine kendi eylem planımızda ortaya koyduk; tüm kamu kurumlarını ve tüm kamu işlemlerini istisnasız bir şekilde Sayıştay denetimine açmak ve Meclis'te Kesin Hesap Komisyonu kurarak, bu raporların o komisyonda -çünkü başkanı da muhalefet partisinden olacak- kapsamlı, etraflı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktan geçiyor.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Çok teşekkürler Sayın Çanakçı açıklamalarınız için.

Hakan AKBULUT (MODERATÖR-Ortak Akıl Geliştirme Platformu Genel Sekreteri)- Son sözü Sayın Başkanımıza vermeden evvel ben Youtube'u yakından izleyen, takip eden arkadaşlarımızın bana ilettiği notlardan birkaç hususu belirtmek isterim. Birçok katılımcı bu toplantının ne denli kendileri için önemli olduğunu ve ne kadar tarihi bir toplantı olduğunu dile getirmişler. Onun için değerli katılımcılarımıza şükranlarımızı sunuyoruz gerçekten ve biz dernek olarak bu güzel toplantıdaki gündeme gelen düşünceleri, görüşleri olabildiğince geniş yayacağız ve dağıtacağız. Tekrar çok teşekkürler. Birçok soruyu tabii soramadım zamandan dolayı; aslında 1 saat 50 dakikada bitirdik ama ekstra sorular, birer soru almamız da bizim biraz uzatmamıza neden oldu. Ben tekrar şükranlarımızı sunuyorum ve son söz için Sayın Başkanımıza sözü veriyorum. Teşekkür ederim, iyi akşamlar.

ENİS TÜTÜNCÜ (Ortak Akıl Politika Geliştirme Derneği Yönetim Kurulu Başkanı)- Teşekkür ederim Sayın Akbulut.

Değerli arkadaşlar; gerçekten toplantımız tarihsel bir toplantı olmuştur Sayın Genel Sekreterimizin de başta ifade ettiği gibi. Esasen biz Ortak Akıl Politika Geliştirme olarak gerçeklerin, doğruların ve sağduyunun daima sesi olma iddiasındayız. Toplantıdan Türkiye'nin geleceği için iddia ve umut fışkırmıştır. Aslında bizler Türkiye'de, parlamentoda temsil edilen bütün siyasi partilerden randevu talep etmiştik; kendimizi ve düşüncelerimizi paylaşmak, ortak akılı hep birlikte harekete geçirmek açısından. Şu ana kadar Cumhuriyet Halk Partisi, Saadet Partisi, Demokrat Parti, Dava Partisi ve Gelecek Partisi'ni Genel Başkanlar düzeyinde ziyaret ettik ve bu akşam yaptığımız toplantı, söz konusu ziyaretlerimizin ne kadar olumlu sonuçlar yaratacağının, bir anlamda ilk müjdecisi oldu.

Toplantıya katılan 3 muhalefet partisinin değerli Genel Başkan Yardımcıları, Sayın Öztrak, Sayın Çanakçı ve Sayın Rota'ya; düşünce kuruluşumuz Ortak Akıl adına teşekkürlerimizi ve şükranlarımızı sunuyoruz. Kendilerini kutluyoruz. Bu arada Ekonomi Masası Başkanımız Sayın Ali Tigrel'e de teşekkürlerimizi sunuyorum ve darısının daha nice böyle toplantılara olması dileğiyle hepinizi sevgilerle, saygılarla tekrar selamlıyorum, iyi akşamlar diliyorum.